

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

МЕДИЦИНА: БӨЛІНГЕНМЕН ТЕНҒЕ, ӨЗГЕРІС ЖОҚ ЕМДЕ

Елімізде денсаулық сақтау саласы реформадан кенде емес. Басқаны айтпағанда, медициналық қызметтің сапасын, қолжетімділігін арттыру мақсатында түзілген Салауатты ұлт бағдарламасының іске қосылғанына екінші жыл. Алайда, миллиардтаған қаржы бағытталған бұл шараның тиімділігі көрініп отырған жоқ. Керісінше, медициналық қызметтің қазіргі жай-күйіне наразылық көбейіп барады.

(Соңы 2-бетте)

ЗАҢ ЖӘНЕ ЗАМАН

ӘДЕТ ЗАҢДАРЫ – ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗІ

Әсілі, еліміздің қылмыспен күрес жүйесінің пайда болу тарихын сөз еткенде, оның туған топырақтағы шығу төркініне, түп-бастау кезіне тоқталып өтпей болмайды. Олардың түпкі негізі әдет-ғұрып заңдарымен, кейінгі кезеңдердегі қазақ даласында пайда болған заңдық құжаттармен тікелей астасып жатыр.

Еліміздің заңдық тарихымен шендестіре кетсек, мәселен, өз-Жәнібек хан тұсында Хан кеңесі құрылды. Оның екі түрі болған – Үлкен хан кеңесі, Кіші хан кеңесі. Біріншісі – «Талғанақ» кеңесі атанған. Мұнда хан сайлау, елші жіберу, соғыс ашу, заң қабылдау секілді ішкі-сыртқы саяси-мемлекеттік маңызы бар келелі мәселелер қаралған. Екіншісі – «Тұрымтай» кеңесінде көші-қон, жайылым тәртізді кішігірім мәселелер күн тәртібіне қойылған. Сонымен қатар, Қазақ ордасы мемлекетінде Билер институты да үлкен орын алған. Қазақ билерінің ойласып шешетін орталығын «Билер кеңесі» деп атаған.

«Билер кеңесі» қауым мүшелерінің бәріне ортақ мінез-құлық, іс-әрекет нормаларын, қауым алдындағы жауапкершілік міндеттері неден тұратынын көрсететін ереже шығарды. Мұндай сөздерді «білігі» деп, ал, ол ақыл сөз иелерін «білге»

деп атады. Білік сөздер әуелден қаған, кейіннен хан атынан, Билер кеңесі атынан айтылатын, қауым мүшелерінің бәрі үшін заң болды. Келе-келе қауымда бұл білік сөздерді тізіп, топтап беруді қажетсіну туған кезде, олар ұйқасы бар сабақты сөзге түсіріліп, сөз формасы туды да, білік сөз үлгісі кейін жыраулардың толғау сөзіне, билердің тақпақ сөзіне айналды» (Құлмат Өмірәлиев. Тереңге кеткен тамырлар //Қазақ әдебиеті. 1981, 7 шілде).

Билер кеңесі оған қатысушы билер уағдаластығымен белгілі бір жерде өтіп, онда ел қамына байланысты мәселелер қаралып, мәмілеге келіп отырған. Билер кеңесінде үш жүздің ірі билері түгел қатысып, мәселені бірлесіп шешкен. Билер келісіп шешкен іс халыққа жария етілген. Қоғам ішінде жиі болып тұратын дау-жанжалдарды билер шешкен. Солардың арқасында қазақ даласында

сот билігі жүйесі мен қызметі барынша қарқынды дамыды.

Билердің негізгі мақсаты – қылмысты тергеп, анықтап, кінәлілерді жазалап қана қоймай, қылмыстың алдын алуға, ел тыныштығын қорғап, дауласушы тараптарды татуластыруға күш салу болды. Билердің тергеуі дала салтына орай жүргізілген. Дау-шар болған екі жақтан би шешіміне наразылық жасалса, ол істі хан қараған. Істің күрделілігіне қарай хан ондайларды «Талғанақ» кеңесіне қарауға шығарып отырған.

Хан, сұлтандардың жеке гвардиясы (сол кездегі қазақы әскери атаумен айтқанда – «кішіктендері» не «аламандары») – төлеңгіттер болды. Олар ақсүйектердің жарлығының орындалуын қатаң қадағап, заңды бұзғандарды жазалап отырған. Онысына қарап қоғамдық тәртіпті, қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді, құқық бұзушылық пен қылмыс әрекеттерін болдырмауды жүзеге асыратын полицияның да функцияларын атқарған деуге әбден болады.

Қазақтың даулы істері бес түрге бөлінді: 1) жер дауы; 2) жесір дауы; 3) барымта немесе мал дауы; 4) құн дауы; 5) ар (намыс) дауы.

(Соңы 4-бетте)

ШЫҢБҰЛАҚ ДАМУДЫҢ
ЖАҢА КЕЗЕҢІНЕ
АЯҚ БАСТЫ

3-бет

ӨЗ САЛАСЫНЫҢ
ШЕБЕРІНЕ ӘРДАЙЫМ
СҰРАНЫС ЖОҒАРЫ

4-бет

САЯҚ

8-бет

СӘТІ ТҮСКЕН СҰХБАТ

Әзімхан САТЫБАЛДИН,
Экономика институтының
директоры, ҚР ҰҒА академигі:

«ҰЛТТЫҚ
БОЛМЫСЫҢДЫ
САҚТАҒЫҢ
КЕЛСЕ,
АУЫЛДЫ САҚТА!»

– Елімізді дамытуда Экономика институтының әлеуеті қаншалықты пайдаланылып отыр?

– Толық пайдаланылып отыр деп айта алмаймын. Себебі, жоғары оқу орындарындағы ғалымдарды санамағанда, республикада Ауыл шаруашылығы, Ғылым және жоғары білім, Ұлттық экономика министрліктерінің жанында 3 экономика институты бар. Біз Ғылым және жоғары білім министрлігіне қарасты мекемеміз. Мұнда теория, методика, методологияларға қатысты мәселелерді шешеміз. Ал енді қай саладан пайдаланып, қай саладан пайдаланбай отыр дейтін болсақ, осыдан оншақты жыл бұрын «Ғылым туралы» заңға өзгерістер енгізген кезде бірімізді гранттық, мақсатты қаржыландыру бағдарламасы арқылы қаржыландыруға көшірген.

(Соңы 5-бетте)

МЕДИЦИНА: БӨЛІНГЕНМЕН ТЕҢГЕ, ӨЗГЕРІС ЖОҚ ЕМДЕ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Тек 2020–2021 жылдар аралығында денсаулық сақтау ісінің сапасына жасалған шағымдар саны екі еседен асып, 7800-ден 17,5 мыңға дейін өсіпті. Ал, шын мәнінде әр азаматқа денсаулық сақтау құқығын іске асыруға мүмкіндік беретін жағдай жасау — кез келген мемлекеттің дамуының негізгі факторы екені белгілі. Бұл жөнінде Парламент Сенатында өткен «Қолжетімді және тиімді денсаулық сақтау жүйесі» тақырыбына арналған үкімет сағатында айтылды. Дәстүрлі бас қосуда еліміздің денсаулық сақтау саласының өзекті мәселелері, оларды шешудің жолдары талқыланған еді. Жиын тізгінін Палата төрағасының орынбасары Ольга Перепечина ұстаған болатын.

Бас қосуда айтылған пікірлерден түйгеніміз саланың проблемалары қашанғысындай өзекті болып отыр. Олар емханалардағы кезектер, сирек сала мамандарының тапшылығы, ағымдағы тарифтердің нақты шығындығы жабуға мүмкіндік бермейтіні. Осыған байланысты медициналық ұйымдарда, әсіресе ауылдық жерлерде бюджет тапшылығы мен несие берешегі өсіп барады, кірікпеген ақпарат жүйесі жұмысының қиындығы шешілген жоқ. Ол көрсетілетін қызметтердің сапасына, шығындардың ашықтығы мен тиімділігіне кері әсер етіп жатыр.

Ольга Перепечина талқылау барысында осы мәселелерге айрықша назар аударта келіп, халық денсаулығына негізделген қоғамдық шаралардың әлеуетін толық пайдалану қажеттігін атап көрсетті. Осы ретте жедел жәрдем қызметін жеткіліксіз қаржыландыру жағдайына баға беріп, мәселенің ушығуына жол бермеу керектігіне назар аудартты. Жалпы, Денсаулық сақтау министрлігі Қаржы министр-

лігімен бірлесе отырып, тиімділікке жұмсалатын шығыстарды жан-жақты талдап, денсаулық сақтау бюджетінің тапшылығын бағалауды, одан кейін қаражатты қайта бөлуді және ішкі резервтерді пайдалануды жүзеге асыруы тиіс. Бұл мәселені кейінге қалдыруға немесе ауыстыруға болмайды. Тағы бір маңызды шара Денсаулық сақтау министрлігі қолданыстағы клиникалық хаттамаларды жаңарту және қайта қарау қажет.

Перепечина ханымның айтуынша, кадр саясатындағы күрделі проблемалар жетілдірілмеген жоспардың салдары. Бұл 2017–2021 жылдар аралығында мамандар тапшылығының екі есеге дейін өсуіне алып келді. Оның үштен бірі дәрігерлер. Оған сонымен қатар білім гранттарын бөлу-дегі кемшіліктер де ықпал етуде. Есеп комитетінің мәліметінше, 2019–2021 жылдар аралығында мемлекеттік бюджет есебінен 388,7 миллион теңгеге оқуын аяқтаған 157 түлек жұмыссыз қалды. Министрлік жұмысқа орналастыру мен жұмсалған қаражатты қайтаруды бақылауда ұстамайды. Осының салдарынан бірде-бір облыста денсаулық сақтау ұйымдарын медициналық қызметкерлермен қамтамасыз етудің төменгі стандарты орындалмады.

Сенатор Ақмарал Әлназарова Қазақстан Біріккен Ұлттар Ұйымының мүшесі ретінде БҰҰ Бас Ассамблеясында қабылданған Орнықты дамудың жаһандық 17 мақсатына қол жеткізу жөніндегі міндеттеме алғанына назар аудартты. Оның айтуынша, оларды іске асыруда еліміз белгілі бір нәтижеге қол жеткізді. Бірақ денсаулық сақтау саласындағы мақсаттардың жартысы, яғни 14 көрсеткіштің жетеуі орындалған жоқ. Медициналық сақтандыру жүйесі енгізілген сәттен бастап сақтандыру жүйесіне енген репродуктивті жастағы әйелдерге жүктілікке жоспарлы түрде дайындық пен медициналық

емделу шаралары қолжетімсіз болып қалды. Жүктіліктің 10-шы аптасынан кейін ғана әйел мемлекет тарапынан жеңілдік санатындағы азаматтарының қатарына қосылып, сақтандырылған мәртебеге ие болады. Еліміздегі ана өлімі жөніндегі ауыр жағдайды ескерсек, міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесінде репродуктивті жастағы әйелдерге көрсетілетін медициналық қызмет көлемдерін қайта қарау қажет екені сөзсіз. Шыны керек, әр әйел, яғни болашақ ананың өз қаражатынан емделуге мүмкіндігі бар деп айтуға келмейді.

Үкімет сағаты барысында республиканың Денсаулық сақтау министрі Ажар Финият және «University Medical Center» корпоративтік қорының басқарма төрағасы Юрий Пя баяндама жасады. Мәселелерді талқылауға сондай-ақ, мемлекеттік органдардың өкілдері, облыстар мен Астана, Алматы, Шымкент қалалары әкімдерінің орынбасарлары, денсаулық сақтау саласындағы тәуелсіз мамандар және Сенат жанындағы Жас сарапшылар клубының мүшелері қатысты.

Қиындықтарға қарамастан, ұлттық денсаулық сақтау жүйесі одан әрі прогрессивті дамуды жалғастыруы керек. Бұл жауапты міндет мемлекеттік органдардың да, жергілікті атқарушы органдардың да, жалпы Үкіметтің де күш-жігерін біріктіруді талап етеді. Жиында сенаторлар мұның маңыздылығын шегелей айтты. Үкіметке «Салауатты ұлт» ұлттық жобасын іске асырудың сыртқы және ішкі тәуекелдерін талдау, олардың қойылған міндеттерге қол жеткізуді толық көлемде өлшеуге бағдарлануын күшейту арқылы көрсеткіштердің сапасын арттыру ұсыныстарын жеткізді.

А.ТҰРМАҒАНБЕТОВА
«Заң газеті»

Елімізде жыл сайын тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шегетіндер саны артып келеді. Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа көбінесе қоғамның әлсіз топтары әйелдер мен балалар, қарттар ұшырайды.

ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ЖОЛ ЖОҚ

Көп адамдардың пікірінше, отбасылық зорлық-зомбылық тек күйеуі мен әйелі арасында орын алады, алайда деректер ересек балалардың қарт аналары мен әкелерін сыйламай, былапыт сөздер айтып, отбасы тыныштығын алатынын көрсетіп отыр. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың орын алу себептері қызғаныш, жұмыссыздық, отбасылық құндылықтардың төмендеуі, алкоголь өнімдерін тұтыну.

Біздің заманауи дамыған қоғамда тұратынымызға қарамастан, отбасылардағы тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары өте жиі кездеседі. Көбінесе адамдар бұл туралы ашық айтпайды. ҚР Конституциясында адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды, әркімнің ар-намысы мен абыройлы атының қорғалуына құқығы бар деп анық жазылған.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық дегеніміз — отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы бір адамның екінші адамға қатысты физикалық және психикалық зардап келтіретін немесе келтіру қаупі бар қасақана жасалған заңға қайшы әрекет.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мемлекеттегі әлеуметтік маңызы бар мәселелердің бірі. Мұн-

дай құқық бұзушылықтың көбеюі отбасылық құндылықтың әлсіреп, жақындар арасындағы жылулықтың кеміп бара жатқандығын көрсетеді. Әлдінің әлсізге күш көрсетуі, азаматтың әйелі мен баласына қол жұмсауы жақсылықтың белгісі емес екені анық. Құқықтық мемлекетте азаматтардың құқығы мен бостандығын шектеуге, ар-намысына тиюге ешкімнің хақысы жоқ.

Мемлекет үшін әр отбасының орны бөлек, маңызы жоғары. Себебі, үлкен мемлекеттің өзі шағын отбасылардан құралады. Отбасы құндылығының артып, ықпалының өсуі жақындар арасындағы жарасымдылықты сақтауға, қоғамға тәрбиелі, мәдениетті ұрпақ әкелуге септігін тигізеді. Бүгінгі таңда отбасы тыныштығын қорғау, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу бағытында елімізде атқарылып жатқан жұмыстар ауқымды. Қоғамда зорлық-зомбылықтың залалы, оның теріс салдары үнемі ашық айтылып, жиі көрсетіліп тұруы керек.

И.ДОСЕТОВ,
Маңғыстау облысының
қылмыстық істер жөніндегі
мамандандырылған ауданаралық
сотының төрағасы

АВТОРЛЫҚ ҚҰҚЫҚ ОБЪЕКТІСІ

Авторлық құқық – автордың жеке мүліктік емес және мүліктік құқықтары. Авторлық құқық мақсатына, мазмұны мен маңызына, сондай-ақ, берілу әдісі мен нысанына қарамастан, шығармашылық еңбектің нәтижесі болып табылатын ғылым, әдебиет және өнер туындыларына қолданылады.

Авторлық құқық белгілі бір объективті түрге ие болған:

- 1) жазбаша (қолжазба, машинкаға басылған, нотаға жазылған және сол сияқты);
- 2) ауызша (көпшілік алдында айтушылық, көпшілік алдында орындаушылық және сол сияқты);
- 3) үнжазба немесе бейнежазба (механикалық, сандық, магниттік, оптикалық және сол сияқты);
- 4) бейнелеу (сурет, нобай, көркемсурет, жоспар, сызба, кино, телебейне немесе фотокадрлар және сол сияқты);
- 5) көлемді — кеңістікті (мүсін, үлгі, макет, ғимарат, және сол сияқты);
- 6) өзге де нысанда жария болған да (жарияланған, жарыққа шыққан, баспадан шыққан, көпшілік алдында орындалған, көпшілік алдында көрсетілген), жарияланбаған да туындыларға қолданылады.

Заңның осы бабының 1-тармағында аталған белгілері бар және дербес қолдануға болатын туынды бөлігі (оның атауымен, кейіпкерлердің атауларымен қоса) авторлық құқық объектісі болып табылады. Авторлық құқық идеялардың, тұжырымдамалардың, принциптердің, әдістердің, жүйелердің, процестердің, жанаалықтардың, фактілердің өздеріне қолданылмайды. Туындыға деген авторлық құқық туынды жасалған материалдық объектіні меншіктену құқығымен байланысты емес. Қандай да болсын материалдық объектіге меншік құқығын немесе иелену құқығын беру, осы заңда көрсетілген жағдайларды қоспағанда, осы объектіде көрсетілген туындыға авторлық құқықтың берілуіне әкеп соқпайды. Мыналар авторлық құқық объектілері болып табылады: әдеби туындылар, драмалық және музыкалық-драмалық туындылар, сценарий туындылары, хореография және пантомима туындылары, мәтіні бар немесе мәтіні жоқ музыкалық туындылар, дыбыс-бейнежазу туындылары, кескіндеме, мүсіндеме, графика және бейнелеу өнерінің басқа да туындылары, қолданбалы өнер туындылары, сәулет, қала құрылысы, дизайн және бау-саябақ өнері туындылары, суретке түсіру туындылары және суретке түсіруге орайлас әдістермен жасалған туындылар, карталар, жоспарлар, нобайлар, безендірулер және географияға, топография мен басқа ғылымдарға қатысты үш өлшемді туындылар, ЭЕМ-ге арналған бағдарламалар,өзге де туындылар.

Авторлық құқық объектілеріне мыналар жатады:

- 1) туынды шығармалар (аудармалар, өңделген дүниелер, аннотациялар, рефераттар, түйіндер, шолулар, инсценировкалар, музыкалық өңдеулер және басқа да ғылым, әдебиет пен өнер шығармаларын өңдеулер);
- 2) жинақтар (энциклопедиялар, антологиялар, деректер базалары) материалдарының іріктелуі және орналасуы жағынан шығармашылық еңбектің нәтижесі болып табылатын басқа да құрама туындылар.
- Туынды және құрама шығармалар, өздерінің негізге алынған немесе өздеріне енген туындылардың авторлық құқық объектілері болу болмауына қарамастан, авторлық құқықпен қорғалады.
- Мыналар авторлық құқық объектілері болмайды:
- 1) ресми құжаттар (заңдар, сот шешімдері, заң әкімшілік, сот сипатындағы және дипломатиялық сипаттағы өзге де мәтіндер), сондай-ақ, олардың ресми аудармалары;
- 2) мемлекеттік нышандар мен белгілер (жалаулар, елтаңбалар, ордендер, ақша белгілері және өзге де мемлекеттік нышандар мен белгілер);
- 3) халық шығармашылығы туындылары;
- 4) оқиғалар мен фактілер туралы ақпараттық сипаттағы хабарлар.

С.АХАТАЕВ,
Кентау ауданаралық сот актілерін орындау жөніндегі аумақтық
бөлім филиалының аға сот орындаушысы
ТҰРКІСТАН ОБЛЫСЫ

БАЙҚАУ ЖЕҢІМПАЗДАРЫ МАРАПАТТАЛДЫ

Алматыда Түркі тілдес журналистер қорының ұйымдастыруымен өткен «Еркін сөз» байқауының 2022 жылғы жеңімпаздары марапатталды. Халық банк қолдауымен алтыншы жыл өткен шараның жыл сайын қатысушылары ғана емес, түрлі аталымдар бойынша қаржылай сыйлыққа ие болатын журналистер саны да ұлғайып келеді.

Байқауға қазылық еткен GSB UIB бизнесті талдау орталығының сарапшысы, ғалым, ұстаз Максат Халық пен «Заң» медиа-корпорация» ЖШС директорының орынбасары, «Заң газетінің» бас редакторы Айнұр Сембаеваның айтуынша, «Еркін сөзбен» бірге қазақ тілінде қаржылық сауаттылық бойынша мақала жазып, телехабар дайындайтын журналистердің де деңгейі жылдан жылға өсуде. Сонымен қатар тек бұл тақырыптағы сараптамалық материалдар орталықтағы республикалық БАҚ-та ғана емес, облыстық, аудандық, қалалық деңгейде де сан жағынан да,

сапа жағынан да көбейіп келеді. Оны марапаттау рәсмінде сөйлеген сөзінде қор басшысы Назия Жоямергенқызы мен байқау демеушісі болып отырған банктің бұрынғы қызметкері Досбол Арыстанбеков те ерекше атап өтті.

Бұл жолы Мерей Мұратханқызы — «Үздік телесюжет», Мелс Сейдахметов — «Сайттағы үздік мақала», Абай Қазбекұлы «Үздік мақала» аталымы бойынша бас жүлде (500 мың теңгеден) иеленді. Сондай-ақ, қазақ журналистикасын дамытуға үлес қосқан және бүгінгі таңда марқұм боп кеткен әріптес аға-әпке, бауырларымыздың

есімін ұлықтау мақсатында беріліп келе жатқан арнайы сыйлықтардың (100 мың теңгеден) иегерлері де анықталды. Атап айтқанда Нұрболат Адырбек — Жолдасбек Дуанабай атындағы, Салтанат Ақтәжіева — Сәкен Орынбасарұлы атындағы, Амандық Абдолов — Нұрперзент Домбай атындағы, Сымбат Сатыпалдина — Айнұр Сыдықова атындағы, Ділда Уәлибек — Қуандық Шамақай атындағы, Аяулым Смағұлова — Бақытгүл Мәкімбай атындағы марапатқа ие болды.

Е.КЕБЕКБАЙ,
«Заң газеті»

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ӘЛЕУМЕТТІК ИДЕЯЛАР МЕН ЖОБАЛАР ПЛАТФОРМАСЫ ІСКЕ ҚОСЫЛДЫ

Мемлекет басшысы халыққа жолдауында «азамат – бизнес – мемлекет» үштігіндегі қарым-қатынастарды тереңдетіп қайта құру қажеттілігі туралы айтқан еді. Жақында бұл үштіктің арасындағы әріптестікті жақсарту үшін әлеуметтік идеялар мен жобаларды іске асыруға арналған www.asarga.kz платформасы іске қосылды. Қазақстандағы алғашқы цифрлық платформа болып табылатын бұл сайт әлеуметтік, білім беру, мәдени және гуманитарлық сипаттағы өзекті мәселелерді шешуде үкіметтік емес ұйымдар мен бизнестің өзара іс-қимылын дамытуға бағытталған.

– Оның өзгелерден басты айырмашылығы біз инвестициялар мен демеушілік көмекті сол бизнестің өзінен тартпақпыз. Портал кәсіпкерлер мен ірі компаниялар өздерін қы-зықтыратын салалар мен бюджет бойынша әлеуметтік жобаларды таба алатын, ал коммерциялық емес ұйымдар өз идеяларын іске асыру үшін қаржыландыруды тарта алатын витрина іспетті. Яғни «әлеуметтік жобалар супермаркеті» болады деп айтуға болады, – дейді жоба жетекшісі, «Social Development Center» қоғамдық қорының атқарушы директоры Біржан Қазтұрғанов.

Қазақстанда үкіметтің, үкіметтік емес ұйымдар (ҰЕҰ) мен бизнестің өзара іс-қи-мылының өзіндік тәжірибесі қалыптасуда. Тәжірибе көрсеткендей, үкіметтік емес сек-тор бірқатар міндеттерді шешуге ықпал ете отырып, елдің және қоғамның әлеуметтік дамуында, тұрақты маңызды рөл атқарды. Алайда, «Social Development Center» қоғам-

дық қоры жүргізген сауалнамаға қарағанда әріптестіктің табысты мысалдарының болуы-на қарамастан, үшжақты өзара іс-қимылды жетілдіру үшін ҰЕҰ-лар секторының дамуы-на және бизнестің өсуіне қатысты бірқатар проблемалар мен қиындықтар бар.

Біржан Қазтұрғановтың сөзіне қараған-да, олардың зерттеуі мемлекет, бизнес және ҰЕҰ арасындағы серіктестік деңгейі негізі-нен орташа (37,1%) және төмен (37,1%) деп бааланатынын көрсетті. Респонденттердің 16,4 пайызы өзара іс-қимыл жоқ десе, 9,5 пайызы жоғары деген баға берді. Жалпы, аза-маттардың өз өмірлеріне әсер ететін шешім-дерге қатысты өз пікірлерін білдіруге қатысу салалары мен коммуникация арналарын кеңейту шешуші мәнге ие. Өйткені, азаматтық қоғамның табыстылығының бірінші кезектегі өлшемі ел халқының азаматтық ұстанымын қалыптастыру болып табылады.

– Бизнестің қоғам проблемаларына деген

қызығушылығының артуы позитивті сәт бо-лып табылады. Үшжақты әріптестікті талдау аясында біз барлық үш сектор өкілдері ара-сында сауалнама жүргіздік. Біз сауалнамаға қатыстырған респонденттердің 53 пайыздан астамы қазақстандық бизнес корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік қағидаттарын ен-гізуге пісіп-жетілді деп санайды, – дейді қор-дың қоғаммен байланыс жөніндегі менеджері Бейбіт Тұрабаев.

2017 жылы құрылған «Social Development Center» қоғамдық қоры мәдениет, білім беру және жастар саясаты саласындағы әлеумет-тік маңызы бар жобаларды әзірлеуге, қолда-уға және іске асыруға бағытталған коммер-циялық емес ұйым болып табылады. Оның басты миссиясы жастардың мәдени, білім беру, кәсіби қалыптасуына, шығармашылық әлеуетін ашуға әлеуметтік-экономикалық, құқықтық, ұйымдастырушылық жағдайлар туғызу мен кепілдік ету. Ол 5 жылдың ішінде министрліктер, жергілікті атқарушы орган-дар және жеке сектормен серіктесе отырып, оннан астам әлеуметтік маңызы бар жоба-ларды іске асырды. Оның ішінде «Аңсар» республикалық әдеби байқауы, «АСАР» республикалық үшжақты ынтымақтастық форумы, «Туған жер» жазғы жастар лагері және тағы басқалар бар.

АСЫЛ МҰРА

ҒАЛЫМ. ҰСТАЗ. ДІНБАСЫ

Алматыдағы әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінде «Шығыс-тану мен руханият мәселелері» атты халықаралық ғылыми-теориялық конфе-ренция өтті. Ол ҚР ҰҒА академигі, көрнекті ғалым, дипломат Әбсаттар Дербісәлінің 75 жылдығы мен оның мемлекеттік, қоғамдық және діни қызметінің 50 жылдығына арналған болатын.

Конференция жұмысы еліміздің жетекші жоғары оқу орнында Әбсаттар Бағысбайұлы атындағы сирек кітаптар мен қолжазбалар қорының салтанатты ашылу рәсімінен бастал-ды. Қор директорының айтуынша, онда 13 тіл-де жазылған 13 мыңнан астам сирек кітаптар мен қолжазбалар бар. Оның ішінде Абай мен Жамбылдың да төте жазумен жазылған кітап-тары, Қазақ жерінің Ресей заманында бірінші рет енгізілген және Еуропа елдері ғалымдары жасаған карталарды да көруге болады. Мұн-дағы ең қалың кітап 6 мыңнан аса беті бар Ресей заңдар жинағы. Ал ең кішкентайы 5 томнан тұратын француздық эниграммалар жинағы. Мұнда сондай-ақ, теріден жасалған түрлі құран кітаптары мен А.С. Пушкиннің көзі тірісінде шыққан «Руслан мен Людми-ла» деген алғашқы кітабы бар. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ректоры Жансейіт Түйме-басвтың сөзіне қарағанда, биыл оларға Сенат араб, парсы тілдерінде жазылған 15-19 ғасыр аралығында шыққан 300 кітап сыйлаған. Оның алдында қауіпсіздік комитеті де шека-радан сыртқа өтіп бара жатқан жерінен ұстап алған 300 кітапты берген. Қазір университет ғалымдары оларды зерттеп жатқан көрінеді.

ДАРА ТҮЛҒА

«Бүкіл саналар ғұмырын Қазақстан ғылы-мын, білімін, дипломатиясын, тарихын, дінін дамытуға арнаған көрнекті ғалымның өмірі баршымызға үлгі. ҚазҰУ-да ең алғашқы боп шығыстану факультеті ашылғанда деканы болып, барлық салада тыңнан түрөн салды. Сондықтан бүгін Ә.Дербісәлі атындағы дәрiсхана ашылып отыр», – деген Жансейіт Түймебаев конференцияға қатысушыларға ҚР Парламенті Сенатының төрағасы Мәулен Әшімбаевтың құттықтауын оқып берді.

– Әбсаттар қажы Дербісәлі қазақ руха-ниятының дамуына өлшеусіз үлес қосқан дара тұлға. Ағамыз Қазақстан мұсылман-дары діни басқармасының төрағасы – Бас мүфти ретінде еліміздегі бейбітшілік пен келісімнің нығаюына зор еңбек сіңірді. Қазақстанда мешіт, медреселерді көбейту, имамдарымыздың сауатын арттыру, Ислам университетін ашуда қажыр-қайратымен көпке үлгі көрсетті. Әбсаттар қажының ең-бектері ислам әлемі үшін құны жоғары болып

саналады. Шығыстану институтының дирек-торы ретінде отандық ғылымның өрісін одан ары кеңейту ісінде де айқын қолтаңбасын қалдырды. Ел үшін еселі еңбек еткен ерен тұлғаның парасат пен тағылымға толы өмірін кеңінен дәріптеу – баршамыздың азаматтық парызымыз. Осы тұрғыда бүгінгі шараның маңызы зор», – деген Мәулен Әшімбаев бұл құттықтау хатында.

ҚР Премьер-Министрінің орынбасары – Сыртқы істер министрі Мұхтар Тілеуберді болса өз құттықтауында Ә.Дербісәлінің еліміздегі арабтану ғылымының негізін қа-лап, шығыстану ғылымын терең оқытатын алғашқы факультетті құрған ұстаз, кеңінен танылған көрнекті тұлға екенін ерекше атап өтіпті. «Ғалымның озық шәкірттері тәуел-сіздік жылдары еліміздің сыртқы істер ми-нистрлігіне жұмысқа тартылып, қызметке кірісті. Олар таяу шығыс және Африка елдерімен дипломатиялық қатынасты орна-туға атсалысып, саяси, сауда-экономикалық, мәдени-гуманитарлық салаларда жан-жақты ынтымақтастықты дамытуға сүбелі үлестерін қосып келеді. Ә. Бағысбайұлы кейін өзі де еліміздің сыртқы саясаты саласында адал қызмет етіп, Қазақстан мен Сауд Арабиясы арасындағы қатынастардың өрістеуіне бел-сене қатысты» – деген ҚР Премьер-Министрі орынбасарының хатын министрлік өкілі оқып берді. Онда сондай-ақ, Президент Әкімшілігі басшысының орынбасары Аида Балаеваның, ҚР Ғылым және жоғары білім министрі Сая-сат Нұрбектің, ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрі Дархан Қыдырәлінің де құт-тықтау хаттары оқылды.

ӘБСАТТАР ҚАЖЫ ЕСІМІ РЕСПУБЛИКАДАҒЫ МЕШІТТЕРДІҢ БІРІНЕ БЕРІЛЕДІ

Бұл шараға Астанадан арнайы келіп, қатысқан Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының төрағасы – Бас мүфти Нау-рызбай қажы Тағанұлы 2000 жылы Қазақстан мұсылмандарының III құрылтайында марқұм Әбсаттар қажы Дербісәлі хазіреттің Бас мүф-ти болып сайлануымен бірге діни басқарма-ның жаңа бір кезеңге аяқ басқанын ілтипатпен атап өтті.

– Ол саналы ғұмырын ғылым-білімге ар-наған ғалым, дін және қоғам қайраткері екеніне ешкімнің таласы жоқ. Өзіне жүктелген дінба-сы қызметін де абыроймен атқарды. Мәселен, дін саласында ақсап келген құжаттандыру, іс-қағаздарын жүргізу мәселесін ретке кел-тіріп, ҚМДБ-ның жұмысын жолға қоюда үл-кен еңбек сіңірді. ҚМДБ-ның төрағасы ретінде тың әрі ілкімді істердің ұйытқысы болып, дін істерін жүзеге асыруда даңғыл жолдың іргесін қалады, – деген Бас мүфти Әбсаттар қажы-ның отандық дін мамандарын даярлауға баса көңіл бөліп, 2001 жылы Нұр-Мұбарак Египет ислам мәдениеті университетін ашқанын еске түсірді. Қазіргі таңда бұл университет діни жоғары білімді маман даярлайтын бірден бір оқу орынға айналды. Мешіттерде қызмет етіп жүрген дін қызметкерлерінің білімі мен білік-тілігін арттыру мақсатында 2002 жылы «Рес-публикалық имамдардың білімін жетілдіру ислам институтын» ашып, имам, молдалардың білімін жетілдіру ісін қолға алғанын да ұмыт-пады. Сонымен қатар, республикамыздың 9 аймағынан 9 медресе, 1 қарилар даярлайтын орталық ашып, арнаулы діни білімді маман-дарды шығаруға сүбелі еңбек еткенін атап өтті.

«Дін қызметкерлері мен халықты діни ағарту бағытында бірқатар іс-шаралар мен игі жобалар жүзеге асқандықтан, Әбсаттар қажы Дербісәлі хазіреттің Бас мүфти болған жылда-рын «ағарту кезеңі» деп есептеймін. Әбсаттар қажы Дербісәлі хазірет дінбасылық қызметін атқарумен қатар сайын даланың санлақтарын түгендеп, ұмыт қалған ұлыларымызды тірілт-ті. Шетелдік сапарлары кезінде кітапханалар мен қолжазба қорларына арнайы бас сұғып, ұлы даламыздан шыққан ғалымдардың ең-бектерін қазақ тілінде сөйлетті. Қазақ ислам дінін қабылдап қана қоймаған, ислам ғылы-мы мен мәдениетіне өзіндік үлесін қосқан халықтың бірі екенін дәлелдей білді. Яғни, Фарабилер мен Түркістанилер, Сығнақилар мен Таразилер, Сайрамилер мен Кердері-лерді ғылыми айналымға енгізді. Солардың бірқатарының есімдерін мешіттер мен ме-дреселерге берді. Мәселен, ислам әлемінде өзіндік орны бар дін ғалымы Хусамуддин әс-Сығнақиді есімін Жазақорған кентіндегі мешітке берсе, Һибатулла әт-Тарази бабамыз-дың есімі Жамбыл облыстық орталық мешіті-не берілді. Ал Қауам Ад-Дин Әл-Итқани Әл-Фараби Ат-Түркістани бабамыздың есімі Республикалық Құран жаттау орталығына берілді. Осы ретте Қазақстан мұсылмандары діни басқармасы Әбсаттар қажы Дербісәлі хазіреттің есімін республикамыздағы мешіт-тің біріне беру жөнінде Төралқа мәжілісінде қаулы қабылдайтынын атап өткім келеді. Бұл ұстазымыздың есімін ардақтау жолындағы игі қадамның бірі болмақ», – деді Наурызбай қажы Тағанұлы.

«Академик Әбсаттар Дербісәлі – ұлағатты ұстаз, көрнекті ғалым, тәжірибелі дипломат, мемлекет және дін қайраткері»; «Адамзат өр-кениетіндегі шығыс мәдениеті»; «Қазақстан және ислам әлемі: рухани, мәдени және та-рихи байланыстардың бүгіні мен болашағы»; «Шығыс деректеріндегі Туран тарихы» деп аталатын 4 секция бойынша жүрген конфе-ренция жұмысына ғалымдар мен зерттеу-шілер, дипломатиялық қызметте жүрген отандық және алыс-жақын шетелдердің ел-шілері өз баяндамаларын ұсынды. Жинақ боп басылып шыққан бұл еңбек алдағы уақытта ғылыми кітапханаларға таратылып, оқырман-дар назарына ұсынылатын болады.

САЛАУАТТЫ ӨМІР

ШЫҢБҰЛАҚ ДАМУДЫҢ ЖАҢА КЕЗЕҢІНЕ АЯҚ БАСТЫ

Шыңбұлақ тау шаңғысы курортының әлемге әйгілі болғаны-на жарты ғасырдан асқанымен, ол бұған дейін тек маусымдық спорт және демалыс орны саналып келген еді. 2000 жылға дейін мемлекет меншігінде болған курорт «Chimbulak Development» ЖШС-нің иелігіне көшкеннен кейін демалушылар жыл бойы үзілмейтін толыққанды курортқа айналуды алдына мақсат етіп қойған болатын. Бұл бағыттағы зерттеу жұмысы кезінде әлемдегі озық тәжірибелер талданып, түрлі ұсыныстар жиналып, әрқилы жобалар жасалды. Бұған 2011 жылғы VII қысқы Азия ойындары мен 2017 жылғы 28 Бүкіләлемдік қысқы универсиада ойында-рынан кейін Шыңбұлаққа келушілер санының үздіксіз өсуі де өз ықпалын тигізді.

Курорттың бас директоры Ринат Абдрахмановтың айтуынша, 2021-22 жылғы маусымда келушілер санында рекордтық көрсет-кіш тіркелді. Сондай-ақ, алғаш рет қысқы (500206) және жазғы (500 321) уақыттағы демалушылар саны теңесті. Соның нәти-жесінде Шыңбұлақ жылдың барлық маусымында демалушылар қабылдап, тоқтаусыз жұмыс жасайтын толыққанды курортқа айналу туралы өз мақсатына қолжеткізді. Өйткені, 2020-2021 жылғы маусымда мұнда тіркелген демалушылардың жалпы саны 789 613 адам болды. Ал оның 482 743-і қыста, 306 870-і жазда келген болатын. 5 жыл бұрын Шыңбұлаққа жазда келетін саяхатшылар саны 120 мың адам болатын. Егер бұл статистикаға тек Медеу-Шыңбұлақ арқан жолымен келгендер ғана кіргенін ескерсек, Шыңбұлаққа жаяулап не өзге көлікпен келіп, оның әсем табиғатын өз көзімен тамашалағандардың бұдан да көбірек болғаны күмәнсіз.

– Біздің курортта демалушылар күніне 6500 адам келген кез-де, өзін барынша жайлы сезінеді. Дегенмен күніне 12 мың адам келетін күндер де болады. Өйткені тау шаңғысы туризміне деген сұраныс жылдан жылға өсуде. Бұл Алматы мен Алматы өңірінде тау шаңғысы кластері болуы керектігін көрсетеді. Біз оны тек өзімізге ғана емес, өзге әріптестерімізге келушілер санынан да байқап отырмыз. Сондықтан біз Алматы қаласы мен облысы ау-мағында тау шаңғысы курорттарының көптеп ашылуына мүдделі болып отырмыз. Тіпті жаңа сырғанау алаңдарын жобалауды да қолдауға дайынбыз. Өйткені, тауда таза ауа жұтып, шаңғы мен сноуборд теуіп, демалысын қызықты өткізуге балалардан бастап, қарттарға дейін ынталы болып отыр, – деген Р.Абдрахманов тіпті келушілер санының көбейіп жатқанына алаңдап, қызмет ақысын көтеруге өтініш жасайтынын да жеткізді. Осыған қарамастан олар быылғы маусымда да бағаны өзгеріссіз қалдырғанды жөн санаған.

Жалпы жеңіл көлікпен қала орталығынан 15 минуттық, ал әу-ежайдан 25 минуттық жерде орналасқан Медеуге жетіп, ондағы арқан жолы арқылы 15 минутта теңіз деңгейінен 3 мың метрге дейін көтерілуге мүмкіндік беретін мұндай курорт әлемде ешбір елде жоқ деуге болады. Болашақта арқан жолы 3800 метрге дей-інгі биіктікке жеткізіліп, тауда сырғанау мерзімі маусым айына дейін созылатын болады. Географиялық орналасуы жағынан де бірегей саналатын Шыңбұлаққа әуе көлігі арқылы бірнеше сағат-тық жерден демалыс күндері ұшып келіп, өз уақытын қызықты өткізуге мүмкіндігі бар адамдардың әлеуетті саны мыңдап емес, миллиондап саналуы оның болашағын барынша жарқын етіп көрсете алады. Мысалы, Алматы қаласының өңірлік кәсіпкерлік палатасы Өңірлік кеңесінің төрағасы Максим Барышевтың сөзі-не қарағанда, қалаға келген турист орта есеппен тәулігіне жазда 50 доллар, қыста 250 доллар жұмсайды. Егер олар тау шаңғысы курорттарында демалып, онда көрсетілетін өзге де қызметтерді қолданатын болса, бұл қаржының көлемі бұдан әлдеқайда көбейе түсетіні күмәнсіз. Бұл жалпы ішкі өнімдегі туризм саласының үлесін 2025 жылға қарай 8 пайызға дейін жеткізуге өз ықпалын тигізері күмәнсіз.

ОЙТУРТҚИ

Соңғы жылдары өлкетанушылар мен өзге де зерттеуші ғалымдар Шыңбұлақ атауына қатысты қызықты ой-пікірлер айтып, түрлі тұжырымдар ұсынып жүр. Олар негізсіз де емес. Мысалы, «Мәдени мұра» бағдарла-масы бойынша Алматы қаласында 2006 жылы «Жеріңнің аты – Еліңнің хаты» деген энциклопедиялық анықтама-лық шыққан еді. Сонда Шыңбұлақ деп аталатын өзен Ақсу, Жамбыл, Ескелді, Панфилов, Талғар аудандарында, ал Алакөл мен Талғар аудандарында Шымбұлақ деген де өзен бары көрсетілген. Талғар шыңының солтүстік батысынан бастау алатын Шымбұлақ өзені Талғар қаласының батысындағы арықтар жүйесіне тарайды және Талғар ауданында Шымбұлақ деп аталатын ауыл да бар. Алайда бұл өзеннің Шыңбұлақ курортындағы өзенге еш қатысы жоқ. Бұдан бөлек тіл мамандары шыңбұлақ деген атаудың шыңнан бастау алатын бұлақ деген-нен шыққанын, қоғалды шымыдағы су көзін қазақ тұма, қайнар, бастау деп айтатынын, сондықтан шымбұлақ шыңбұлақтың бұрмаланған атауы екенін айтып жүр. Сондықтан біз де бұл пікірге қосыламыз.

Бетті дайындаған Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ, «Заң газеті»

ӘДЕТ ЗАҢДАРЫ – ҚАЗАҚТЫҢ ДӘСТҮРЛІ ҚҰҚЫҚ НЕГІЗІ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Ежелгі Қазақ ордасында жеке тұлғаға қарсы қылмыс, оның ішінде біреудің малын айдап әкету, бопсалау, кісі өлтіру қарсылы меншіктегі мүлікті қорқытып алушылық секілді бірқатар кәсіптік қылмыстың түрлері болғандығы аян. Кәсіби қылмыстылық маманданған кәсіби қылмыскерлер мәселесімен тікелей астасып жатыр. Кәсіптенген қылмыскерлерге жеке меншікке қарсы іс-қимыл, әрекеттер тән, бұл тарихи қалыптасқан, дәлелдеуді керек етпейтін ақиқат. Ал олардың астарында пайдакүнемдік тұратыны белгілі. Бұл қылмыстардың дені бес түрден тұрады: 1) ұрлық; 2) тонау; 3) қарақшылық; 4) қорқытып алушылық және 5) алаяқтық. Қазақ даласындағы бұл қылмыстар шоғыры мал ұрлау қылмысымен байланысты келеді.

Әсілінде, қазақтың саяси ынтымағының әлсіз болғандығының тағы бір себебі, рулық, тайпалық өмір кешуінде еді. Қоштайпалық елі өркеніет кезінде ел билеу жүйесінің рулық, болып бөлінгені оны одан әрі заңдастыра түсті. Орта ғасыр кезеңінде қазақтың үш этно-территориялық бірлестік ретінде қалыптасуы, табиғи географиялық факторға көшпелі өмір қарекеті, ру-тайпалық қатынастар халқымыздың жан дүниесіне әсерін тигізбей қойған жоқ.

Руаралық қатынастар мен адам құқығы бұзылғаннан туындаған дау-шарлар қазақтың ата жосығы – әдет-ғұрып заңдары негізінде шешімін тапқан. Әдет заңдары – халықтың көп ғасырлық құқықтық танымын аса бір айқындылықпен сипаттайтын рухани мұрасы. Әдет заңдары дегеніміз – қазақтың дәстүрлік құқығы. Белгілі заңгер С.Ахмет ол туралы: «...қазақ өлкесіндегі патриархалды-феодалдық қоғамдағы саяси қарым-қатынастарды қолдаған, оның шырқын бұзбаған заң нормалары әрі осы қоғамдық құрылыстың құқықтық негізін жасаған. Мемлекеттік өкімет санкциялаған әрі кепілдік берген қоғамдық қатынастар мен тәртіптерді қорғаған заң жүзіндегі әдет-ғұрыптардың жиынтығы» деп өтеді де, осындағы «әдет-ғұрып» деген терминдік сөздің

мазмұнын ашып анықтай кетеді: «Қазақтар «әдет» терминін әдет-ғұрыпты білдіру үшін қолданған. Бұл арада құқықтық, құқықтық емес әдет-ғұрыптың ара-жігін ажырататын шекара жоқ. «Әдет» сөзі кәділгі құқыққа негіз бола тұрғанымен де, оның дәл мәніне «заң» сөзі толығырақ сай келеді» дейді ғалым. Нақтылай айтқанда, жақсы әдет әдепке, әдеп дәстүрге, дәстүр әдет-ғұрыпқа, әдет-ғұрып салт-санаға айналып, заңдылықпен қалыптасып, құқықтық заң болып өмір қолданысына айналған. Қашан да даукесі көп болған далиған даламыздың заңдарына – Түркі қағанаты (VI ғ.), Шыңғыс хан бекіткен (1206 ж.) әдет, құқық, әскери тәртіп жүйелері, ақсақ Темірдің құқықтық дәстүр, ғұрып негіздерінде жасалған (Түзік) заңдары жатады. Осылардан арна тартып жататын Қазақ Ордасының төл заңы – «Жеті Жарғы».

XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап Ресей империясының отарлау саясатының жолында қазақ жерінің тұтастығына негіз болған билердің соттық жүйесі, әдет-ғұрып құқығы мен «жарғы» заңдар жүйесі үлкен кедергі болған. Сол себепті де патшалық үкімет бұратана халықты еркін билеу мақсатында әкімшілік-аумақтық реформалар мен басқару жүйесіндегі өзгеріс ретінде далалық халық судьяларының билер съезін құрған. Бұл жайт билер сотын ұйымдастыру, қалыптасу және қызмет атқару жағынан күрделі өзгерістерге ұшыратты. Ресей империясы «Сібір қазақтарын басқару ережесін» (1822 ж.) және «Орынбор қазақтарын басқару ережесін» (1824 ж.) шығарды. Сібір қазақтары деп отырғаны орта жүз, Орынбор қазақтары деп отырғаны кіші жүз еді. Бірақ бұлар қазақ елін әлсірету, орыстың отаршылдық үстемдігін орнату мақсатында ғана жасалған өзгерістер еді. Бұл өзгерістер 1867–1868 жылдары басқару реформаларында көрініс тапты.

Одан кейінгі белгілісі, жаңа жағдайға байланысты жасалғаны – Абайдың ережесі (XIX ғ.). Бұл заңдық құжат – 1885 жылы мамыр айында Семей облысының Қарамола дейтін жерінде бес дуан елінің билері мен құрметті адамдарының съезінде қабылданып

бекітілген 73 баптан тұратын «Ереже» деп аталатын нұсқа. Оны ерен тұлға хәкім Абай Құнанбайұлы патша үкіметі өкілдерінің қолқалауымен жасаған еді. Мұндағы баптар далалық тірлікке, таным-түсінікке, салт-санаға байланысты қамтылып, шешімін тапқан.

Көпке ұрлық, азға зорлық қылдырмайтын бұл ережеде қазіргі кездегі ішкі істер органдарының функцияларының қалай жүзеге асқаны айқын көрініс тапқан. Мәселен, дау-шарға қатысушы тараптар, кінәлілер мен куәлерді жеткізудің, қоғамнан оқшаулауды қамта-

«Әдет» сөзі кәділгі құқыққа негіз бола тұрғанымен де, оның дәл мәніне «заң» сөзі толығырақ сай келеді» дейді ғалым. Нақтылай айтқанда, жақсы әдет әдепке, әдеп дәстүрге, дәстүр әдет-ғұрыпқа, әдет-ғұрып салт-санаға айналып, заңдылықпен қалыптасып, құқықтық заң болып өмір қолданысына айналған. Қашан да даукесі көп болған далиған даламыздың заңдарына – Түркі қағанаты (VI ғ.), Шыңғыс хан бекіткен (1206 ж.) әдет, құқық, әскери тәртіп жүйелері, ақсақ Темірдің құқықтық дәстүр, ғұрып негіздерінде жасалған (Түзік) заңдары жатады. Осылардан арна тартып жататын Қазақ Ордасының төл заңы – «Жеті Жарғы».

масыз ететін органдардың қызметін – ауылнай старшиналары, айдауылдау қызметін – лауазымды тұлға старшин жанындағы шабармандар атқарғанын көреміз. Жеке құрылған шағын киіз үйді қылмыскерлерді уақытша оқшаулау орнына қолданған.

Ереже баптарын көңіл елегінен өткізіп көрсек, оның 3-бабында: «Жауапкерлердің шақыру бойынша келмегендерін старшын мен болыстар куәландырып, келмегендігінің мақұл емесін билер тексереді. Егер де келмеген себебі тексеру бойынша сыйымды болса, билік айтылмайды, кейінге қалса керек. Егер келмегендігі сыйымсыз болса, сыртынан билік шығарылады» делінеді. Бұл бап ҚР ҚПК-нің 157-баптың 1-2-бөліктеріне сәйкес, сезікті айыпталушы, сондай-ақ куә мен жәбірленуші шақыру бойынша тағайындалған мерзімде келуге кедергі келтіретін

жасалғаны туралы көрінеу жалған сөз жеткізу – үш жүз АЕК-ке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не 240 сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға жазаланады; осы баптың 2-бөлігінде көрсетілген «қылмыс жасалғаны туралы көрінеу жалған сөз жеткізу – үш мың АЕК-ке мөлшерінде айыппұл салуға не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына не үш жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады» деген тұжырымдар Абайша: «Жалған күмән еткен кісіге салынған айып – түйе бастатқан бір тоғыз» түрінде көрініс табады (ереженің 21-бабы). Тағы бір тұста Абай: «Күмәннің уақыты сол уағдалы күннің күн батуына дейін» (16-бап) деп шешім түйсе, бұл ҚПК-дегі 209-баптың 1-2-бөліктеріндегі жауап алудың орны мен уақыты айтылатын уәждермен тығыз қабысып жатыр. ҚПК-нің 35-бабындағы қылмыстық ізге түсуді болдырмайтын жағдайлар туралы 1-бөліктің 4-тармағындағы мерзімнің ескіруіне байланысты жағдайлар Абай ережесінің 25-бабына сай келеді: «Күн, жесір даулары жиырма жылдан арғылары салауат. Өзге дауларда он жылдан арғылары салауат. Билік айтқан күнге дейінгі төрт жылға созылған дауларда анықталған малдардың толық басы қайтады. Шығынымен одан бергі жылдағы даулардың анықталған үш бөлігінің екі бөлігі тиеді. Қалған үш жылдағы даулардың анықталған малынан үш бөлігі тиеді. 75 жыл хәм одан арғы болған даулардың барлығы салауат. Осы сияқты болып құнның малы да алынады. Жиырма жылдық құн малы үшке бөлінеді – бір бөлігі билік айтқан күнге жуық жеті жылдағы дауға, екінші бөлігі одан арғы жеті жылдағы дауға, үшінші белігі қалған алты жылға» дейді Абай.

Би, билік айту, тергеу турасындағы халықтың көзқарасы мақал-мәтелдерде де әдемі өрімін тапқан. Мәселен, би, билік турасындағы канатты сөздер: «Би айтқанды құл айтады, құл аузының дауазы жоқ», «Кесімді малға өсім бар», «Өзі жаман туған шешесінен көреді, Дау айта білмеген төрешіден көреді», «Жаманның сөзін сөйлемсе, жалғыздың дауын даулама», «Би екеу болса, дау тергеу болады».

Бертінгі XX ғасырдың 30-жылдарына дейін де, еліміздің кей өңірлерінде әдет заңдарының кеңестік заңдармен қатар қолданылып отырғандығы туралы деректер мейлінше көптеп кездеседі. Бұл мәселелер алдағы уақытта өз алдына шешімін күтіп жатқан арқауы бөлек сүбелі әңгімелер қатарында.

Елеужан СЕРІМОВ,
Қарағанды Сұрыптау
станциясындағы желілік
полиция бөлімінің (ЖПБ)
ІЖСКБ-нің жетекші маманы

ӨЗ САЛАСЫНЫҢ ШЕБЕРІНЕ ӘРДАЙЫМ СҰРАНЫС ЖОҒАРЫ

Азат елде білім беру жұмысын жақсарту, ғылымды дамыту үшін атқарылған істер көп. Мұндағы алғашқы қадам білім-ғылым саласын әлемдік өркениет талаптарына сай сапалық жағынан жақсартуға бағытталған. Ол үшін білім ордаларын материалдық жағынан қамтамасыз ету толық шешімін тауып, білікті маман дайындауға қажетті қаржылық ресурс бөлінген. Осы жылдар ішінде ұлттық білім моделі қалыптасты. Жалпы, білім саласында адами ресурстар дайындығы сапасын арттыруға, жеке тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің қажеттілігін қанағаттандыруға басымдық берілді.

Салада толыққанды нормативтік құқықтық база қалыптасты. «Білім туралы», «Жоғары білім туралы», «Ғылым туралы», «Қазақстан Республикасындағы бала құқығы туралы», «Мемлекеттік білім беруді жинақтау жүйесі туралы», «Ғылыми және ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін коммерцияландыру туралы», «Педагог мәртебесі туралы» заңнамалар қабылданды. Білім беру саласы адам танымастай өзгерді.

«Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» атты жолдауында Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев: «Қуатты ұлттың дінгеі – халық. Елімізде еңбекқор адам, кәсіби маман ең сыйлы адам болуға тиіс. Осындай азаматтар мемлекетімізді дамытады. Жастар нақты бір мамандықтың қыр-сы-

рын жетік білуге ұмтылғаны жөн. Өз саласының шеберіне әрдайым сұраныс болады. Өскелң ұрпақ Қазақстанда ғана емес, өзге елдерде де бәсекеге қабілетті болуы керек», – деп атап көрсетті. Бұл терең оймен, даналықпен айтылған сөздердің түбінде Қазақстан халқына, еліміздің жастарына деген жанашырлық жатыр. Өйткені елдің болашағы – жастар.

Білім беру жүйесіндегі шынайы жағдайды халықаралық рейтингтегі көрсеткіштер нақты көрсетсе керек. Қазақстан тәуелсіздік алған жылдан-ақ беделді халықаралық рейтингтерге тұрақты түрде қатысып келеді. Қазіргі уақытта әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті жоғары білім беру көшбасшыларының бірі. Бұл елдің әлеуметтік-экономикалық саясатының ашықтығын, білім беру сапасының жоғары екенін дәлелдей түседі. Мәселен, ҚазҰУ QS, THE, ARES сияқты ең беделді халықаралық рейтингтерге қатысады. Оның нәтижесі бойынша университет қазақстандық жоғары оқу орындары арасында талассыз көшбасшы.

Жоғары деңгейдегі сарапшылардың пікірін негізге алған тағы бір агенттік – Rank ProWorldwide Professional University Rankings ҚазҰУ-ды үздік деп таныды. Сонымен қатар, «Asia Pacific Rank Pro World Leading Universities» рейтингінде ТОП–200 ішінде 176-орынға ие болып, Азия-Тынық мұхиты аймағындағы университеттер қатарына кірген қазақстандық ЖОО-лар арасында да алдыңғы орында. Сонымен бірге QS Quacquarelli Symonds-Graduate Employability Rankings халықаралық рейтингінде өз позициясын нығайтты.

2022 жылы ҚазҰУ алғаш рет QS рейтингі бойынша Орталық Азиядағы ең үздік жоғары оқу орындарының тізіміне еніп, 44-орынға ие болды. Сондай-ақ, «QS Asia University Rankings 2023:

Орталық Азия» рейтингінде бірінші орынды алды. Қарашада QS рейтингінің негізін қалаушы Нунцио Квакварелли университетке арнайы келіп, ұжымды жетістіктерімен құттықтады. Нунцио Квакварелли мырзамен кездесуде ректор Жансейіт Түймебаев сөз сөйлеп: «Биылғы 8 маусымда жарияланған QS WUR жаһандық рейтингінің қорытындысы бойынша, университетіміз 150-орынға ие болды. Бір жылда ТОП–200 ішінде 175-орында тұрған университет 25 позицияға жоғарылады. Бұл біз үшін үлкен мәртебе, зор жауапкершілік. Бүгінде ҚазҰУ әлемдегі ең үздік 150 университет қатарына енген Қазақстан мен Орталық Азиядағы жалғыз жоғары оқу орны болып табылады. Сондай-ақ QS Stars Rating System халықаралық рейтингінде «Бес жұлдыз» марапатын алған Орталық Азиядағы алғашқы және жалғыз университет», – деді.

Қазіргі кезде ҚазҰУ-дің заң факультеті елімізге мықты заңгерлерді дайындап отырған қара шаңырақ. Заңгер – қиын әрі күрделі, алайда өте қызықты және мәртебелі мамандық. 1934 жылы іргетасы қаланған заң факультеті көптеген жанару мен өзгерісті басынан өткерді. Қазіргі таңда заң факультетінде құқықтану және кеден ісі бойынша мамандар дайындалады. Студенттерді даярлау үдерісі орта білім және жоғары білім негізінде жүзеге асырылады. Сонымен қатар, заң факультеті студенттерінің магистратура және PhD докторантураға түсуге мүмкіндігі бар.

Факультетте 70-тен аса заң ғылымының докторы мен кандидаты, PhD доктор, профессор, доценттер сабақ береді. Оқытушылардың басым көпшілігі шет тілдерін меңгерген, АҚШ, Еуропа, Түркия және өзге де мемлекеттерде тағылымдамадан өтіп келген. Мәселен, биылдың өзінде Қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының бес оқытушысы

Ұлыбританияда ғылыми тағылымдамадан өтуде.

Қылмыстық құқық кафедрасы 1940 жылы Алматы мемлекеттік заң институты құрылған сәттен бастап өз функциясын атқаруда. 1955 жылдан бастап кафедра С.М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университеті заң факультетінің құрамына кірген болатын. Кафедраны осы уақытқа дейін профессор С.Булатов, В.Маркелов, Г.Поленов, Е.Қайыржанов, Г.Баймурзин, А.Ағыбаев секілді білікті-білімді, тәжірибелі мамандар басқарған еді. 2008 жылдан бері кафедраға профессор Р.Джансараева жетекшілік етіп келеді.

Қазақстандық жоғары заң білімін беруге, заң ғылымын дамытуға өзінің орасан үлкен еңбегін сіңірген, ғылыми мақалаларды, оқулықтарды дайындаған, өзінің қажырлы педагогикалық, тәрбиелік еңбегімен, ғылыми-педагогикалық шеберлігімен, адамгершілікті-ізгілікті, жанашырлық қасиетімен шәкірттердің есінде қалған көрнекті ғылым докторлардың, профессорлардың есімін еске алуға арналған халықаралық ғылыми конференция, профессор Е.Қайыржановтың ғылыми оқылымы, профессор Г.Баймурзиннің ғылыми оқылымы, Е.Жәкішевтің ғылыми оқылымы өткізіліп, ғылыми мәселелер талқыланып, ұсыныстар беріледі. Осының бәрі білікті маман дайындаудың, сапалы заңгерлер қалыптастырудың әліппесі болары анық.

Мұрат ДОСАНОВ,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ Қылмыстық
құқық, қылмыстық іс жүргізу және
криминалистика кафедрасының
аға оқытушысы, заң ғылымының
кандидаты

(Соңы. Басы 1-бетте)

Менің ойымша, мемлекеттік мекемелерді ондай нәрсеге көшіруге болмайды. Егер біз мемлекеттік мекеме болсақ мемлекет бізге неден мұқтаж болса, соған зерттеу жүргізуге тапсырыс етуі керек еді. Бүгінгі геосаяси дағдарыс кезінде дүниежүзінде дағдарыс болып жатыр ғой. Азық-түлік бүкіл әлемде қымбаттап кетті. Міне осындай жағдайда ең басты мәселе – мемлекет өзінің экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуі қажет. Міне осы мәселені ғалымдар мынандай бағытта дамытайық деп айтуы керек.

– **Өзіңіз айтқан экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша үкіметке нақты ұсыныс жасадыңыздар ма?**

– Ұсыныс жасау үшін зерттеу жүргізу керек. Алайда саған қаржы бермесе оны қалай жасайсың. Мен содан кейін үкіметке осындай бағдарлама керек деп ұсыныс айтып отырмын. Ол бір. Екінші мәселе, әлеуметтік жағдай. Біз бір күнде бәрі Астана мен Алматының деңгейіне жетеді деп ойлаймыз. Алдымен орта деңгейді шешіп алу маңызды. Сосын ортадан төмен облыстарды көтеріміз қажет. Мысалы 10 мың адамға қанша аурухана, қанша мектеп, қанша балабақша керек? Қай жерде мәдениет ошағын қайта көтеру керек екенін ескерген жөн. Онсыз ауылды сақтай алмайсыз.

– **Бізде осындай өлшемдер бар ма?**

– Ондай нормативтер бар. Алайда 30 жыл бойы ол орындалған жоқ. Экономика аяғынан тұрмай, қаржы шықпайды. Мысалы, Президент ұш ауысымды мектептердің мәселесін көтеріп, қанша мектеп салу керектігін айтты. Алайда 30 жыл бойы салмаған мектепке мемлекет қаржыны бір күнде қалай табады?

– **Институттың стратегиялық даму жоспарына сәйкес жүргізіп жатқан зерттеулерінің нәтижесі бар ма қазір?**

– Нәтижесі бар. Көп ұсыныстарымыз экономикалық бағдарламаларға еніп жатыр. Біздікі мына жерден мынандай мекеме соң дейтін институт емес. Біріншіден, біз тек қай аймақта қандай мәселелер туындап отырғанын айтамыз. Екінші, шекаралық аудандар бетбе-бет келіп отырған қиындықтарды жеткіземіз. Үшінші, солтүстік аймақтарда жұмыс істейтін адам саны жеткіліксіз. Қазір барлық жерде жұмыссыздық бар дейміз. Біз айтамыз, жұмыссыздық емес, жұмыс істейтін адам жетпей жатыр деп. Өйткені, елдің бәрі қолайлы жерге көшкісі келеді. Мәселен, республикада жұмыс күші жетпейтін 9 аймақ бар. Ауылдарда жастар жоқ, өңкей кемпір-шал ғана қалған. Осы мәселелердің барлығын үкіметтің алдына қойып жатырмыз.

– **Сіздің институт қоғам сұранысын қанағаттандырып отыр деп ойлайсыз?**

– Оны мен қайдан білейін? Бұл сұрақтың жауабын қоғам айтуы керек қой.

– **Экономикалық өсімнің негізін құрайтын жаңа технологиялар мен жасағы еңбек өнімділігін қалыптастыруда ғылыми-зерттеу институттарының қызметі өз деңгейінде қолданылып жүр ме?**

– Біздің институт технологиялық институт емес. Технологиялық институттардың жаңалықтарын қалай пайдаланып отырғанымызға баға берілу керек. Президент қарашаның 16-сы күні өзінің жанынан Ғылыми және технологиялық кеңес ашамын деп айтты. Енді сол жерде әр министрліктің өз бағдарламаларын қорғайды.

Жаңалықтың екі түрі бар. Бірінші, кейбір жаңалықты Қазақстанның ғылымынан бұл 10 жылдан соң ашылады, сол кезде енгіземіз деп күтіп отыруға болады. Екіншісі, технология трансферті. Бұл бүкіл әлемдегі адамзаттың жасаған тауарлары. Оны шетелден сатып әкеп қоюға болады. Ондай да жағдай бар. Бұл жерде де ғылым, ғалым керек. Себебі, технология сатып әкелгенмен, ол бірден жұмыс істеп кетпейді. Оны жергілікті жағдайға сәйкестендіру керек.

Жалпы, ғылыми-зерттеу институттардың жаңалығын үкімет қабылдап алған соң ішінен өзіне қажетін іріктеп алғаны жөн. Жасаған өнімі мен ойлап тапқан жаңа технологиясын енгізетін жерді іздеу ғалымның жұмысы емес. Біз өзіміздің жасаған дүниелерімізді үкіметке өткіздік пе, оны ары қарай пайдалану министрліктер мен әкімдіктердің жұмысы болуы тиіс.

– **Президент 14 шілдедегі Үкіметтің кеңейтілген отырысында негізгі міндет Ұлттық банк пен инфляцияны тұрақтандыру деген еді. Олар өз міндетін қалай атқарып отыр?**

– Инфляцияны бүкіл әлем тоқтата алмай жатыр. Дамыған Еуропа елдерінде 10 пайыздан асса, бізде 20 пайызға жақындап қалды. Оны тоқтату үшін бәрі қайта қаржыландыру мөл-

Өзімхан САТЫБАЛДИН,
Экономика институтының директоры, ҚР ҰҒА академигі:

«ҰЛТТЫҚ БОЛМЫСЫҢДЫ САҚТАҒЫҢ КЕЛСЕ, АУЫЛДЫ САҚТА!»

шерлемесін көтеріп түрлі қаржылық амалдарды қолданып жатыр. Біз де қайта қаржыландыру мөлшерлемесін 16 пайызға көтеріп қойдық. Ол алдағы уақытта тағы да көтерілуі мүмкін. Негізі инфляция банктік пайыздан жоғары болмау керек. Экономикалық теория мәселесінде инфляция тауардың сапасы көтерілгенде және жаңа тауар пайда болғанда көтерілуі керек еді. Мысалы, елдің бәрі қоян тұмақ киіп жүріп, бір күні ондатр тұмақ кие, оның құны жоғары болғандықтан бұл инфляцияға жатады. Ал азық-түлік инфляциясы өте ауыр нәрсе. Оны әр мемлекет өзі шешу керек. Қазақстанда 30 млн гектар егістік, 180 млн гектар жайылымдық жер бар. Бір кезде 36 млн қой мен 9,5 млн ірі қара сыйған жерге 20 млн қой мен 5 млн ірі қара сыймауы мүмкін емес.

– **Ұлықтау рәсімі кезінде Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев ауылды дамытудың 5 жылдық бағдарламасын жасауға тапсырма берді. Бұл бұрынғы бағдарламалардың кебін құшпай ма? Өйткені, олардың бір-бірімен байланысы әлсіз болып, қағаз жүзінде қалып қойған.**

– Бағдарлама жақсы не жаман болсын қазір бұл мәселені шешпей алға жығжи алмаймыз. Бізде басқа жол қалған жоқ.

– **Заңсыз шығарылған активтерді қайтарамыз деп жүріп инвесторларды үркітіп алмаймыз ба?**

– Бұл жерде мәселе инвесторларда емес. Олардың ақшасында біздің шаруамыз қанша. Біздегі әңгіменің бәрі өзімізден алып қашып шыққан дүниені қайтару жөнінде ғана болып отыр.

– **Қазақстанда тапқан пайдасының бәрін елден шығарып кеткен компаниялар да бар ғой?**

– Сол үшін жаңа заң қабылдағалы отырмыз. Онда елден шығарылған активтің қайсысы заңды, қайсысы заңсыз екені жазылуы тиіс. Мысалы компаниялар Қазақстанда тапқан бүкіл табысын сыртқа алып кетіп жатса, ол заңсыз. Себебі, пайданың ішінде өзі сатып алған кәсіпорынды ары қарай дамытуға және жұмысшылардың еңбекақысын көтеруге жұмсалатын қаржысы қалуы керек.

– **Мұның бәрі жасалған келісім-шарттарға байланысты емес пе?**

– Қолданыстағы ескі заң жүйесін өзгертуіміз керек, бәрін толық заңдастыру үшін.

– **Ол елдің инвестициялық тартымдылығына әсер етпей ме?**

– Әсер етеді. Бірақ келетінге емес, қашатынға.

– **Азық-түлік бағасын реттеу үшін құрылған Тұрақтандыру қорларының тиімділігін қалай көтеруге болады?**

– Бұл қорлар бірінші, үкіметтің қа-

таң қадағалауымен жұмыс істеу керек. Екінші, ортадағы делдалдарды жою керек деп бәріміз айтамыз, алайда оны іс жүзінде жүзеге асырған жоқпыз. Делдалдарды жоюда ешқандай мәселе жоқ. Қазір ірі қалаларда қаншама жаңа үй салынып жатыр. Солардың бірінші қабаттарынан әлеуметтік кәсіпкерлік корпорацияларының (ӘКК) дүкендерін ашу керек. Олар жер-жердегі фермерлердің өндірген өнімдерін сол жерде сатсын. Фермерлер неге өзінің өндірген өнімін сату үшін базарға шығуы керек? Шынын айтсақ, олар онда кіре де алмайды. Қалаға кіргізбей алыпсатарлар бәрін көтерме бағамен сатып алып кетеді. Республикадағы ең ірі мегаполис саналатын Алматыда да олар Алтын орда базарынан аса алмайды. Егер әкімдер қолдау көрсетер болса, барлық қалада өңірлік ӘКК-лердің Түркістан, Тараз деген сияқты өз дүкендері болады. Сосын тұтынушы өзіне ұнаған дүкенге барып керектің сатып алады. Сонда бірінші, ӘКК-нің тұрақтандыру қорларына фермерлерден сатып алған тауарларының бәрі өтеді. Екіншіден, делдалдардан құтылып, табыстың бәрі шаруашылықтардың өзіне кетеді. Үшіншіден, азық-түлік бағасы түседі.

– **Қазақстан мен Моголияның ауыл шаруашылығы ғылымдарының академигі ретінде «Ауыл» бағдарламасында ауыл шаруашылығының орны қандай деңгейде болу керек деп ойлайсыз?**

– Көңіл бөлуге біздің шамамыз жетеді. Ауылға көңіл бөле алмасақ, барлық шаруа бекер. Қалаға жұмыс іздеп келген ауыл тұрғындарын ешкім жұмыс орнын, тұратын үйін дайындап күтіп отырған жоқ. Сондықтан қалалар ауылға инвестор болуы керек. Мысалы Алматы қаласы кәсіпкерлерді фермермен байланыстырып Жамбыл, Қарасай, Іле, Талғар, Еңбекшіқазақ аудандарында жұмыс орындарын ашсын. Алма сақтайтын, жеміс-жидек пен көкөніс сақтайтын қоймалар мен жылыжайлар бізге ауадай қажет. Мен мұндай тәжірибені Германияда көрдім. 1993 жылы үкімет зерттеп келші деп арнайы жіберген болатын. Шығыс пен батыс Германия қосылған соң дамымай қалған шығыс бөлігін дамыту үшін онда арнайы заң қабылданған. Егер шығыс Германиядағы ауылдарға инвестиция салсаң бірнеше жылға салықтан, шетелден сатып алған техника мен технологиянды кедендік алымнан босатамыз және «Қара капитал» дейтін ұрланған ақшанды кешіреміз дейді. Оны бізде де жасауға болады. Біз ұрланған шетелдегі ақшамызды қайтара алмай жатырмыз ғой елге. Бұдан бөлек ақшасын үйінде банкіге, қапшыққа салып отырғандар да баршылық. Ал ауылда ұжымшарлар мен кеңшарлар тараған кезде 15-20 гектардан жер алып алып, оны игере алмай 2 сиыр, 10 қоймен отырғандар өте көп.

Балалары қалаға көшіп кетіп, өңкей кемпір-шал қалған ауылдар да жеткілікті. Егер әкімдіктер дұрыс ұйымдастыра алатын болса, олар жерін қуана-қуана жалға береді кәсіпкерлерге.

– **«Ауыл» бағдарламасына енгізуге болатын нақты ұсыныстарыңызды осы арада түйіндеп айта кетсеңіз...**

– Бірінші, жер мәселесі. Екінші, технология мәселесі. Түйіндеп айтқанда жаңа сауда жағын айтып кеттім. Енді өндіріс жағын айтайық. Кооперация дейміз ғой, шаруа қожалықтарын біріктіру керек. Бір ауылды көрдім. Әкімі айтады бұрын осындағы кеңшарда 20 мың қой бар еді. Қазір менде есепте тұрған 23 мың қой бар, бірақ халық бірікпейді. Соның нәтижесінде малдың қыстау, көктеу, жайлау, күздеуге бару технологиясы бұзылған. Бәрі малын үйдің қасында баққысы келеді. Сосын жайылым жетпейді деп шағынады екен. Малдың, әсіресе қой тақырлап жайыла берсе оның тұяғы өсімдіктің тамырын кесіп түседі. Президент айтып жатыр ғой, егер біз қоғамды жаңғырта алмайтын болсақ бәрі бекер деп. Сондықтан заңның аясында жұмыс істейтін адамдарды табуымыз керек. Жерді ауыл тұрғындары 49 жылға арендаға алғанмен, оның 30 жылы өтіп кетті. Енді заң қабылданды, соған сай түк істемесен игерілмеген жер мемлекетке қайтарылады. Соны халыққа түсіндіру жұмыстары белсенді түрде жүргізілу керек.

– **Ауыл шаруашылығын субсидияландырудың тиімділігі неге төмен?**

– Оны бір жылдың ішінде зерттеп, қай жері тиімді, қай жері тиімсіз, қай жерде қаржы ұрланып жатқанын анықтап шығаруға болады. Егер үкімет ғалымдарға тапсырыс берсе, олар оның да методикасын жасап береді. Бәрі жариялыққа байланысты. Әрбір ауылдық округ, аудан, облыс, республика деңгейінде атқарушы билік органдары өзіне бөлінген қаржының есебін жариялап отыруы керек. Қанша қаржы бөлініп, ол қайда, қалай жұмсалғанын халық біліп отырғаны абзал.

– **Ресей мен Украинадағы соғыстан кейін, көрші елден кеткен 1400-ден астам шетелдік ірі компанияның Қазақстанға көшуге үміттеу жұмысы туралы не айтасыз?**

– Олар бізге уақытша ма, әлде тұрақты келе ме? Бұл жерде соған мән беру керек. Бұл үшін де оған заңдық негіз керек. Есіңізде болса, кезінде Қытайдан 50 зауытты көшіріп әкелеміз деген кезде біздің халық қаншама шу шығарды. Ол зауыт келсе елде жаңа өндіріс орны құрылады, жаңа жұмыс орны ашылады ғой. Соны халыққа түсіндіру жұмысы нашар болған соң, ол бастаманың да аяғы құрдымға кеткен болатын.

– **Елімізде мұнай өндіру көлемі жыл сайын артқанымен, ауыл шаруашылығымен айналысатындар әлі күнге дейін жанар-жағармай тапшылығын тартып жүр. Бұл қалай?**

– Кеше бір жерден мұнай өңдеуді 20 млн тоннаға жеткіземіз деген жаңалық оқыдым. Біз өзі қазір 80-90 млн тонна мұнай өндіреміз де, оның 15-16 млн тоннасын ғана өзіміз пайдаланамыз. Үкіметтің мұнай өңдейтін төртінші зауытты саламыз дегеніне 20 жыл болды. Сол кезде оның бағасы 1 млрд доллар болатын. Қателеспесем 4 жыл бұрын оның құны 6 млрд долларға жетті. Енді тағы күтсек оны мүлде сала алмаймыз. Бізге қазір мұнайды жаңа технологиямен өңдейтін зауыт керек. Қазақстан мұнайының құрамы өте күрделі. Оны өңдейтін технология керек. Біз шетелге мұнайды тікелей сатып отырған жоқпыз. Ресейдікімен араластырып сатып жатырмыз. Себебі, біздің мұнай құбырмен де жүрмейді. Сондықтан Павлодар зауыты Ресей мұнайына тәуелді. Шымкент зауыты Құмкөлге, сосын батыстан келетін мұнайға қарап отыр. Атыраудағы зауыт жергілікті мұнайды өңдегенмен, өнім көлемі шектеулі. Ал Атырау, Ақтау жақта бүкіл халық мұнайды табысына байланған. Мұнайды сорып ала бермей, оны өңдеу орнын да салу керек қой. Сонша мұнай өндіріп отырып, бізде жол салуға қажетті битум жетпейді деу күлкілі жағдай. Сол сияқты сабын, шампунь т.б. тұрмыстық бұйымдарды өзімізде шығару үшін Шуда химиялық 6 өндіріс орнынан тұратын ірі зауыт кешенін саламыз де-

ген жобаны естігеніме 9 жыл болды. Ол да қағаз жүзінде қалып қойды.

– **Ауыл шаруашылығын дамыту үшін арнайы мемлекеттік банк ашылу керек деген пікірмен келісесіз бе?**

– 1932 жылы Америкада ұлы депрессия болған кезде АҚШ-тың Франклин Рузвельт деген Президенті, қателеспесем, 1 млрд долларлық фактивний жарғылық қор жариялап, фермерлік несиелендіру жүйесін құрады. Әр кәсіпкерге осының акциясын сатып аласың деп салық салып, болмаса Америкадан басқа елге көш дейді. Бұл қаржылық құрылым содан бері әлі жұмыс істеп тұр. Фермерге несиені банктің орташа мөлшерлемесінен төмен пайызбен беретін. Яғни, мұндай жеке банк бізге міндетті түрде керек.

Бірде Шыңжаң ғылым академиясының президентінен өздерінде мықты техникалар шығады, бірақ неге әлі мақтаны колмен тересіздер деп сұрағам. Егер оны комбайнмен жинасақ 1,5 млрд халыққа жұмысты қайдан тауып береміз деді. Олар бұл техникаларды өздері пайдалану үшін емес, шетелге сату үшін шығарады. Ал бізде адам саны жетпейді. Сол үшін ауыл шаруашылығын банкің құру арқылы жаңа техника алу үшін лизингті арзандату керек. Мысалы 1991-92 жылдары АҚШ-тың әйгілі John Deere комбайндарының бағасы 100 мың доллар еді. Қазір 300 мың доллардан асып кетті. Егер осындай өндірушілерге «өз өнімдеріңізді Қазақстанда құрастырып, тиімді бағада лизингпен сатыңдар! Біз сендерге қажетті барлық жағдайды

жасаймыз» деп ұсыныс айтсақ, одан ұтпасақ ұтылмас еді.

– **Ауыл шаруашылығына ғылым жетістіктерін енгізумен кім айналысу керек?**

– Бұл жұмыспен Ауыл шаруашылығы министрлігі айналысуы керек. Алайда олар әлі өз міндетін дұрыс орындамай отыр. Бұрын бізде ғылыми-зерттеу институттарының өз жетістіктерін көрсететін тәжірибелік аландары болды. Онда білімін жетілдіріп, тәжірибе алмасуға келетіндер үшін арнайы қонақ үйлер де салынған болатын. Қазір олар қайда кеткенін білмеймін. Егер оларды қайта жаңғыртып, әрқайсысына ай сайын бір ауданның фермерлерін әкеліп жергілікті жағдайға бейімделген жаңа тұқымдар мен оны өсіріп-баптауға арналған технологияларды көрсетсе, ғылым да, өндіріс де қатар дамитын еді.

– **Президент кезінде үкіметке 2025 жылға дейін 2 млн жұмыс орнын ашуға тапсырма берген еді...**

– Сол кезде Үкімет басшысымен кездескенде «сосының 70 пайызын ауылдан ашсаңдар жастар қалаға көшпейді. Оларға үй де керек емес. Жастар көшпеген соң ауыл да дамыр еді. Егер ауыл құрмаса біздің ұлттық қасиеттеріміз де құриды» деп айттым. Өйткені, 20 жыл бұрын Германияда болғанда олардан сұрадым. Мюнхендегі орта есеппен 10 гектар жері бар фермерлерге Шығыс Геманиядағы 1,5 мың гектар жері бар кооперативтерден көбірек несие бөледі екен. Оның себебін сұрадым. Ал олар «10 гектар жері бар фермер өзін-өзі асырап алмайды. Егер олардан айырылсақ ұлттық қасиеттен айырыламыз» деді. 3-4 жыл бұрын ол жақты тағы барып зерттеп келдім. Жігіттер ауылға жұмысқа барады екен де, қыздар бармай жатыр екен. Сондықтан «Үйленгім келеді» деген бағдарлама ашып қойыпты. Фермерлер онда жазады. Мұнша жерім, техникам, үйім бар. Жылына мұнша табыс табам. Енді үйленгім келеді деп. Бұл проблема Жапонияда да бар екен. Оны 5-6 жыл бұрын барып зерттеп келдім. Олар роботты амалсыз пайдаланып отыр. Әлеуметтік желі жастардың бәрін қалаға тартып жатыр дейді өздері. Біз ең қурығанда солар сияқты дамыған ел болсақ түсінуге болар еді. Қала барлық жерде бірдей. АҚШ-та болсын, Еуропа мен Азия елдерінде болсын. Алайда ұлттық мәдениет сақталатын жер, барлық жерде тек ауыл ғана. Олар оны түсінген соң, ауылдағы фермерге барлық жағдайды жасауға тырысуда. Біз 30 жыл бойы сөзбен ғана айтып, іске келгенде бәрін шала-шарпы жасап жүрміз.

– **Сұхбатыңызға рақмет.**

ОБЛЫСТЫҚ СОТТА СТУДЕНТТЕРГЕ КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРІЛДІ

Қарағанды облыстық сотында Қазтұтынуодағы Қарағанды университетінің экономика, бизнес және құқық колледжі соңғы курс студенттерімен кездесу өтті.

Студенттердің облыстық сотқа келу мақсаты – Қарағанды облысының сот жүйесінің құрылу тарихы мен қалыптасуының негізгі кезеңдерімен танысу. Сонымен қатар студенттердің болашақ мамандығына кәсіптік бағдар беру.

Іс-шараны ашқан «Қарағанды облысы бойынша соттар әкімшісі» РМК басшысының орынбасары Саят Әдешов облыстағы соттардың құрылымына, мемлекеттік қызметке орналасу үшін үміткерлерге қойылатын талаптарға тоқталады. Сондай-ақ, облыс соттары заң факультеті студенттерін жұмысқа қабылдауға дайын екендігін атап өтті. Облыстық соттың жаңа ғимараты туралы бейнеролик те көрсетілді.

ҚР мемлекеттік қызмет істері агенттігінің Қарағанды облысы бойынша департамент басшысының орынбасары, Әдеп жөніндегі кеңес хатшылығының меңгерушісі Абылайхан Наурызбаев мемлекеттік қызметке кіру механизмі және мемлекеттік органдарға жас мамандарды жұмысқа қабылдауға іріктеу рәсімдерін жеңілдету шаралары туралы айтты.

Соттар әкімшісіндегі кадр қызметінің басшысы Гайни Жаксыбайқызы мемлекеттік қызметшілердің конкурс-

тық іріктеу кезеңдері туралы толық ақпарат берді.

Облыстық сот судьясы, ҚР Соттар одағы Қарағанды филиалының хатшысы Игорь Пак судьялардың өмірі мен қызметі туралы көптеген материалдар жинақталған архивтік құжаттар, ескі сот актілерінің үлгілері, наградалар мен әр жылдардағы сот отырысының хаттамаларын, сот мантиясын көрсетіп, экскурсия өткізді.

Студенттер облыстық соттың төрағалары мен ардагерлерінің өмірбаянымен, стөндтердегі кітаптар, жәдігерлер және экспонаттармен танысты.

Болашақ заңгерлер сот әкімшісінің басшылығына қызықты экскурсия үшін алғыстарын білдіріп, өздерін қызықтырған сұрақтарын қойды. Кездесу барысында заң факультеті студенттерінің оқуды бітіргеннен кейін өндірістік тәжірибеден өтуін ұйымдастыру және жұмысқа орналастыру мәселелері талқыланды.

Кездесу соңында Саят Әдешов студенттердің сұрақтарына жауап беріп, мазмұнды диалог үшін алғысын білдіріп, болашақта жұмысқа орналасуда сәттілік тіледі.

Қарағанды облыстық сотының
баспасөз қызметі

«МЕМЛЕКЕТТІҢ ЕҢ ҚЫМБАТ ҚАЗЫНАСЫ – АДАМ»

Елімізде құқықтық мемлекеттің ұстанымдарын әрі қарай дамыту мақсатында оның бар күш-жігері адамның конституциялық құқығы мен бостандығын жүзеге асырудың мүмкіндігіне кепілдік беруге, барлық мемлекеттік органдардың, лауазымды тұлғалардың, азаматтар мен жеке тұлғалардың конституциялық міндеттерін толық орындауына бағытталған.

Қазақстанда зайырлы мемлекеттегі секілді татулық пен келісім бекітілген, барлық азаматтардың құқығы бірдей деңгейде сақталады. Сондықтан да Ата Заңымызда: «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырды, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп атап көрсетілді. Бұл мемлекеттің адамға үнемі қамқорлық көрсетіп, адам жаксы өмір сүру үшін оған қажетті барлық жағдайды жасайтынын, оның денсаулығын қорғау үшін шаралар қабылдап, адам өмірін қолсұғушылықтан қорғайтынын білдіреді.

Халықаралық құжаттарда және қазақстандық заңдарда мынадай екі ұғым қолданылады: адам құқығы және адам бостандығы. Заң тұрғысынан адам құқығы мен адам бостандығының бір-бірінен айырмашылығы жоқ. Дегенмен, белгілі бір өзгешеліктері бар. Мұны осы екі ұғымның анықтамаларын салыстыра отырып байқауға болады. Адам бостандығы – бұл мемлекеттің араласуы тиіс емес қызмет салалары. Ол тек құқықтық нормалар арқылы солардың шеңберінде адамның өз қалауы бойынша іс-әрекет етуін белгілейді. Мұндайда мемлекет нақты адамның бостандығына араласпауы тиіс, сондай-ақ, мемлекет бұл бостандықтардың басқа тұлғалардың араласуынан қорғалуын қамтамасыз етуі тиіс. Адам өмірі мен құқығы – заңда көрсетілген саладағы мемлекет белгілеген және кепілдік беретін адамның мүмкіндіктері мен өкілеттіктері. Адам құқығы, бостандықтары бұзылған жағдайда заңды, құқықты, бостандықты сақтау, басқа адамның абыройы мен ар-ожданын құрметтеу міндеттерінің бұзылғандығына қарай заң кепілдігі күшіне енеді.

Эльмира АЛЬБЕРТ,
Темір аудандық сотының сот приставы
АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫ

СОТ ОРЫНДАУШЫЛАРЫНА ҚАТЫСТЫ ДАУ КӨП

Жақында өңірлік коммуникациялар орталығында БАҚ өкілдерінің қатысуымен Қызылорда облысының мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотында қаралған сот орындаушыларға қатысты даулар тақырыбында брифинг өтті.

Спикерлер Қызылорда облыстық сотының судьясы К.Каниева, Қызылорда облысының мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотының

төрағасы Г.Мырзатаева, осы соттың судьясы З.Жарылқасынова бұқаралық ақпарат құралдары өкілдеріне жыл басынан бергі аталған категорияда қа-

ралған істер жайлы ақпараттар айтты.

Әкімшілік сотқа түскен істердің көп бөлігі сот орындаушылардың әрекеттеріне келтірілген дауларды құрайды. 2022 жылдың 11 айының көрсеткіші бойынша соттың қарауына сот орындаушылардың әрекеттеріне дау келтіру туралы 230 іс түскен, олар бойынша 59 іс татуласу тәртімен шешілген, 40 іс бойынша шешім шықса, оның 35-і қанағаттандырылған. Қайтарылғаны (өз арыздарына сәйкес) 63, оның ішінде мерзімдері өтуіне байланысты 17 іс қайтарылған.

Сотқа жүгінген азаматтар мен заңды тұлғалар көп жағдайда заңның талаптарын білмегендіктен, өз құқығын қорғай алмай немесе құқығы бұзылғанын білмей қалады, шағымдану мерзімдерін өткізіп алады. Бұл категориядағы істерде көп жағдайда сотқа түскен істер бойынша тараптар банктік есеп шот-

тарына тыйым салынған кезде біліп, даулайды.

Шара соңында БАҚ өкілдерімен судьяларға сұрақтар қойылып, оларға тиісті жауаптар берілді.

Қызылорда облысының
мамандандырылған
ауданаралық әкімшілік соты

ҰРЛЫҚ ЖАСАП СОТТАЛҒАН АЗАМАТ РАҚЫМШЫЛЫҚҚА ІЛІНДІ

2022 жылдың 2 қарашасында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев қаңтар оқиғасына қатысқандарға бір реттік рақымшылық жасау туралы заңға қол қойған болатын. «Рақымшылық туралы» заңға сәйкес, Қармақшы аудандық пробация қызметі, пробация есебіндегі Ш. есімді азаматқа қатысты рақымшылық қолдану туралы сотқа ұсыныс жолдаған.

Ол қаңтар оқиғасы кезінде Алматы қаласындағы дүкендердің бірінен тұрмыстық техника заттарын ұрлаған. Алматы қаласы, Алатау аудандық сотының үкімімен ҚР ҚК-нің 188-бабының 2-бөлігі 1-тармағымен кінәлі деп танылып, 10 ай бас бостандығын шектеу жазасына сотталып, ол тұрғылықты жері бойынша Қармақшы аудандық пробация есебіне алынған еді.

Іс-құжаттар қаралып, сотталғанды жаза мерзімінен босату жөнінде сот шешімімен қаулы шығарылды. Қаулы заңды күшіне енген жоқ.

– Қаңтар оқиғасы кезінде осындай қадамға барғаным өкінемін. Мемлекет басшысы қаңтар оқиғасына қатысушыларға бір реттік рақымшылық жариялау туралы заңға қол қойғанын естіп қатты қуандым. Міне бүгін сот қаулысымен жазамнан босатылдым. Ендігі арманым отбасын құрып, қоғамға қажетті іспен айналысу, – дейді есептегі сотталған.

Дана ДОСТАНОВА,
Қызылорда облысы бойынша ҚАЖД

ТІЛ БАР ЖЕРДЕ, ҰЛТ БАР

Ұлттың ұлт болып қалуы, оның болашағы, мемлекеттің әрі қарай өркендеуі бірінші кезекте оның ана тіліне байланысты. Тіл тағдыры – ел тағдыры. Тіл – ұлттың ұйтқысы. Тіліміз – бірлігіміздің тірегі, халқымыздың ұлттық байлығы. Ана тілін ұлықтап, оның мәртебесін арттырып отырған халықтың егемендігі баянды, тұғыры биік болады.

Тәуелсіз қазақ елінің мемлекеттік тілі – қазақ тілі. Қазақ тілі – халқымыздың баға жетпес байлығы, ұрпақтан-ұрпаққа жеткен асыл мұрамыз. Ол өте бай, көркем тіл. Ана тілдің қасиеті туралы қанша айтсақ та таусылмайды. Туған тілге деген махаббат ешқашан өшпейді.

Қандай адам болмасын, ой-өрісінің, білімінің, мәдениеті мен рухани дүниесінің қаншалықты екені оның жазған жазуынан, сөйлеген сөзінен де байқалады. «Кісіге қарап сөз алма, сөзіне

қарап кісіні ал» деп ұлы Абай тегін айтпаған. Ана тілінің мол байлығын игерген, күдіретіне түсінген, күшіне тағзым етіп, бас иген адам өзіне де, өзеге де талап қоя алады, сөзді қалай болса солай қолдануға жол бермейді. Сөз мәдениеті мен өз мәдениетін қатар ұстап, екеуін бірге әлпештеп, қамқор болса, ана тіліне деген сүйіспеншілігі арта түсері даусыз.

Тілге деген құрмет – халыққа деген құрмет. Демек әрбір қазақстандық мемлекеттік тілді құрмет тұтып, білуі тиіс. Тіл мәртебесі – ел мерейі. Тілсіз халықтың, елдің өмір сүруі мүмкін емес. Әлем таныған ел болу үшін ана тіліміздің жұлдызын биіктетуіміз керек. Туған тіліміздің абыройын асқақтату – әрбір азаматтың парызы. Себебі, біздің болмысымыз, салт-дәстүріміз, дініміз, мәдениетіміз осы тілімізде жатыр. Тәуелсіз елдің жас ұрпағын парасатты, білімді, іскер,

қабілетті, ұлтжанды етіп қалыптастыруда мемлекеттік тіліміздің атқаратын қызметі өте жоғары. Тіл – ата-бабаларымыздан қалған аманат. Ата-баба мұрасын жалғастыру, оның мәртебесін көтеру мына баршамыздың міндетіміз, борышымыз.

Ана тілі – бұл екенің тілі, туған халықтың тілі. Ана тілі – әрбір адам үшін қасиетті, қастерлі, ұлы. Сол ана тілдің тілдер қатарынан жоғалмауы, оның әрі қарай дамуы, мәртебесінің артуы елдің әр азаматына байланысты. Біздің борышымыз, азаматтық міндетіміз өз тілімізді көздің қарашығындай сақтау, ұлықтау, бағалау, мәртебесін арттыру. Сондықтан өз ана тілімізді ұлықтап, оның мәртебесін арттыруға өз үлесімізді қосайық.

Ақмола облысы Әділет
департаментінің
Әкімшілік-құқықтық бөлімі

БАЛАНЫ ТАСТАП КЕТУ ФАКТІСІН ЖАСЫРҒАН ДӘРІГЕРЛЕР ЖАЗАЛАНАДЫ

Алдағы уақытта баланы тастап кету фактілерін жасырып полицияға хабарламаған медицина қызметкерлері жауапкершілікке тартылатын болады. Жуырда ҚР Ішкі істер министрлігі Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне осындай өзгерістер енгізбек. 23 желтоқсанға дейін көпшілік талқысына ұсынылған құжат «Ашық» НҚА порталында жарияланды.

«Медициналық ұйымдардың және жетім балалар мен ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған ұйымдардың лауазымды адамдарының жаңа туған

баланы тастап кету, жетім балалар мен ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалардың келіп түсуі және жеткізілу фактісі туралы хабарламауы жеке тұлғаларға – 5, лауазымды адамдарға – 10 АЕК мөлшерінде айыппұл салынады.

Егер әкімшілік жаза қолданылып, кейін 1 жыл ішінде дәл сол әрекеті қайталанса, онда жеке тұлғаларға – 20, лауазымды адамдарға – 30 АЕК көлемінде айыппұл салынады», – деп жазылған жаңа нұсқада.

Өз тілшіміз

ЕҢБЕК ҰТҚЫРЛЫҒЫ МЕКЕМЕЛЕРІ ҚҰРЫЛАДЫ

Бұған дейін халықты жұмыспен қамту орталығы болып келген мекеме енді жаңаша аталмақ. Алдағы уақыттары бұл мекеме Еңбек ұтқырлығы деген атауға ие болады. Бұл мәлімет «Ашық» НҚА порталында жарияланған.

«Жұмыс күшінің ұтқырлығын арттыру үшін адамдардың ерікті түрде қоныс аудару қағидаларын бекіту туралы» бұйрығына жақын күндері осындай

жаңалық қосылып, аталмыш мекеменің қызметтік құзыреттерін де кеңейту қарастырылады.

«Әлеуметтік кодекстің қабылда-

нуына байланысты жұмыс нәтижесі бойынша мамандарды қосымша ынталандыру үшін Халықты жұмыспен қамту орталықтары Еңбек ұтқырлығы орталығы болып қайта құрылады. Еңбек ұтқырлығы орталығы – жұмыспен қамтуға жәрдемдесу шараларын әзірлеу және іске асыру мақсатында облыстың, республикалық маңызы бар қаланың

және Астананың жергілікті атқарушы органы», – делінген құжатта.

Бұйрықта көрсетілгендей, Еңбек ұтқырлығы орталығының аудан, облыс және республикалық маңызы бар қалалардағы функциясын атқаратын филиалдары Мансап орталығы деген атауды еншілейді.

Мансап орталықтары мынадай са-

наттағы азаматтарды жұмыспен қамтиды:

- жұмыс іздеген адамдарды;
- жұмыссыздарды;
- жұмыспен қамтылған адамдардың жекелеген санаттары және олардың отбасы мүшелерінің жаңа тұрғылықты жерге ерікті түрде қоныс аударуына жәрдемдеседі;
- қандастарға көмек көрсетеді.

Айта кетейік, қолданыстағы бұйрықтың талабы бойынша Халықты жұмыспен қамту орталықтары қандастарды жұмыспен қамту шараларын жүзеге асырмайды.

Қоса кетсек, мүгедектігі бар адамдардың жалақысын енді жұмыспен қамту орталықтары субсидиялайды.

Өз тілшіміз

ЖАРНАМА

ХАБАРЛАНДЫРУ

«Жетісу облысының денсаулық сақтау басқармасы» мемлекеттік мекемесінің шаруашылық жүргізу құқығындағы «Көпсалалы облыстық балалар ауруханасы» коммуналдық мемлекеттік кәсіпорны директорылық міндеті бос лауазымына конкурс жариялау туралы (әрі қарай - Кәсіпорын)

Кәсіпорынның бақылау кеңесі кәсіпорын директорының бос лауазымына орналасуға конкурс өткізу туралы шешім қабылдады.

Конкурс Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 27 мамырдағы № ҚР ДСМ-58/2020 «Денсаулық сақтау саласындағы бақылау кеңесімен шаруашылық жүргізу құқығындағы мемлекеттік кәсіпорынның атқарушы органының немесе алқалы атқарушы органының басшысының функцияларын жеке-дара жүзеге асыратын басшысының бос лауазымына конкурс өткізу қағидаларын бекіту туралы» бұйрығының нормаларына сәйкес өткізіледі.

Конкурстың өткізу күні мен орны: 2022 жылдың 7 желтоқсаннан бастап 21 желтоқсан аралығында Жетісу облысы, Талдықорған қаласы, Ескелді би көшесі, №285 үйде өтеді. Байланыс тел.: 8(7282)233421, эл.пошта: deti obl@mail.ru.

Кәсіпорынның негізгі қызметінің қысқаша сипаттамасы: Денсаулық сақтау саласындағы нормативтік құқықтық актілерде көзделген түрлі нысандарда медициналық көмектің негізгі түрлерін ұсыну; зертханалық диагностика; Қоғамдық денсаулық сақтау саласындағы қызмет: аурулардың алдын алу, салауатты өмір салтын қалыптастыру және басқа да қызмет түрлері; Денсаулық сақтау саласындағы сараптама: медициналық қызметтер сапасының ішкі сараптамасы және көрсетілетін медициналық көмектің сапасын жақсарту мәселелерін шешу жолдары және т. б.

Директордың негізгі лауазымдық міндеттері: Ұйымның өндірістік, басқару және қаржылық-шаруашылық қызметін, қабылданған шешімдер үшін толық жауапкершілікті көтереді, мүліктің қауіпсіздігі мен тиімді пайдаланылуы, сондай-ақ, оның қызметінің қаржылық-экономикалық нәтижелерін басқарады. Ұйымның саясатын, стратегиясын және оны жүзеге асыру механизмін анықтайды. Облыстың және қаланың халыққа көрсетілетін көмектің тиімділігі мен сапасын одан әрі арттыруға бағытталған жұмысының жаңа ұйымдастырушылық нысандары мен әдістерін енгізуді және қолданыстағыларын жетілдіруді қамтамасыз етеді. Ұйымды білікті кадрлармен қамтамасыз ету, олардың кәсіби білімі мен тәжірибесін ұтымды пайдалану бойынша шаралар қабылдайды. Әлеуметтік серіктестік қағидалары негізінде ұжымдық шарттың әзірленуін, жасалуын және орындалуын, еңбек тәртібінің сақталуын қамтамасыз етеді. Санитарлық-эпидемиологиялық жағдайды жақсарту бойынша тиімді шаралар қабылдайды. Ұйымның қызметінде, оның ішінде қаржылық-экономикалық басқару, шарттық және қаржылық тәртіпті нығайту, әлеуметтік-еңбек қатынастарын реттеу мәселелерінде

заңдылықтың сақталуын қамтамасыз етеді. Қызметкерлерді жұмысқа қабылдайды және босата алады. Сондай-ақ, жеке және заңды тұлғалармен келісімшарттар, мәмілелер жасайды. Барлық қызметкер үшін міндетті, өз құзыретінің мәселелері бойынша бұйрықтар мен өкімдер шығарады. «Денсаулық сақтау саласындағы мамандықтар мен маманданулардың номенклатурасын, Денсаулық сақтау қызметкерлері лауазымдарының номенклатурасы мен біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 21 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-305/2020 бұйрығына сәйкес конкурсқа қатысушыға талапты шектейді.

Конкурсқа қатысушылар Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің м.а. 2020 жылғы 21 желтоқсандағы «Денсаулық сақтау саласындағы мамандықтар мен мамандандырулар номенклатурасын, Денсаулық сақтау қызметкерлері лауазымдарының номенклатурасы мен біліктілік сипаттамаларын бекіту туралы» № ҚР ДСМ-305/2020 бұйрығымен белгіленген және Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 23 қарашадағы Еңбек кодексінің 1-тармағының 3) тармақшасында және 26-бабы 2-тармағының 2) және 3) тармақшаларында көрсетілген талаптарымен облыстық маңызы бар денсаулық сақтау ұйымы басшысының лауазымына қойылатын біліктілік талаптарына сәйкес келуі тиіс

Конкурсқа қатысу үшін құжаттарды қабылдау 2022 жылдың 7 желтоқсанынан бастап 21 желтоқсан аралығында жүргізіледі.

Конкурсқа қатысуға ниет білдірген адам хабарландыруда көрсетілген мерзімдерде мынадай құжаттарды ұсынады:

- 1) Конкурсқа қатысу үшін өтініш;
- 2) Еркін формадағы өмірбаян;
- 3) Білімі туралы құжаттардың көшірмесі;
- 4) Еңбек кітапшасының (бар болса) немесе еңбек келісімшартының көшірмелері, еңбек шартын қабылдау және тоқтату туралы бұйрықтардан үзінділер немесе жұмыс тәжірибесін растайтын басқа құжат;
- 5) «Денсаулық сақтау саласындағы есепке алу құжаттамасының нысандарын, сондай-ақ, оларды толтыру жөніндегі нұсқаулықтарды бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің м.а. 2020 жылғы 30 қазандағы № ҚР ДСМ-175/2020 бұйрығымен бекітілген 075/е нысаны бойынша денсаулық жағдайы туралы анықтама;

6) Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің соттылығының жоқтығы туралы анықтама.

Құжаттар электронды түрде хабарландыруда көрсетілген электрондық поштаға, құжаттардың алдын ала шығарылуының аяқталу күніне дейін беріледі.

Құжаттардың түпнұсқалары әңгімелесу басталғанға дейін бір сағаттан кешіктірілмей ұсынылуы тиіс. Егер олар ұсынылмаған болса, сұхбаттасуға жіберілмейді.

Анықтама телефондары: 8(727)3932152.

Кепілдік жарнаның мөлшерлері мен электрондық аукционды өткізу тәртібі, сауда-саттыққа қатысуды рәсімдеу тәртібі және жеңімпазды айқындау шарттары туралы электрондық сауда алаңында және «Ақпараттық-есептеу орталығы» АҚ сайтында жария қолжетімділікте болатын электрондық сауда-саттықты өткізу регламентінде танысуға болады. www.gosreestr.kz.

Қосымша ақпаратты 8(727)3932152 («Қазақстан» РТРК) АҚ және 8(7172)552981 («Ақпараттық-есепке алу орталығы» АҚ) телефондары арқылы алуға болады.

10. «ЕврАзия Капитал» микроқаржы ұйымы» ЖШС, БСН 160940010952, «ЕврАзия Капитал» ЖШС болып қайта құрылатыны хабарлайды. Шағымдар хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай ішінде Алматы қаласы. Қазыбек би көшесі, 65 үй, 416 каб., e-mail: eackz@bk.ru мекенжайы бойынша қабылданады.

14. «Мемлекеттік кредиттік бюро» АҚ Aksa Power Generator маркалы, моделі APD 230/400V-50Hz. дизельді генератор қондырғысын сату бойынша аукцион өткізілетіні туралы хабарлайды. Аукционды өткізу шарттары, тәртібі және күні www.mkb.kz/posts сілтемесі бойынша ұсынылған. Қосымша ақпарат келесі телефондар бойынша қолжетімді: тел.: +77273527570, ішкі 6373, ұялы +77773002021, эл.пошта: assem.akhmetova@mbk.kz.

МҰРАГЕРЛІК

13. 23.08.2022 ж. қайтыс болған азамат Әлиханнның артынан мұралық мүлкіне мұра ашылды. Мұрагерлер және барлық мүдделі тұлғалар нотариус С.А. Жұмадуллаеваға мұралық құқығын жүзеге асыру үшін жолығуын сұрайды. Мекенжайы: Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Шелек ауылы, Малай батыр көшесі, нөмірсіз ғимарат.

«Sokrat-PV» Юридическое агенство» ЖШС, Павлодар қаласы,Крупская көшесі,61,кеңсе 23. Телефон: 87027159520; 87182221266 (жұмыс).

«Назар-1 фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), директоры Кривилова Татьяна Ивановна. Шымкент қ., Г.Ильяев көшесі, 47 (Шаймерденов к. бұрышы) RBK банктің жанында, Тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp : +7-705-705-31-31. E-mail: nazar.reklama@gmail.com

ЖК «TRade and service», Алматы қ., ш/а Жетісу-3, 55/133.

ЖК «Аюбаева», Қарағанды қ., Жамбыл көшесі, 11. Тел.: 8 (7112) 42-00-71.

Арлан-консалтинг ЖШС, Семей қ.,К.Мұхаметханов көшесі, 23 «А»,104-бөлме. Тел.: 8 (705) 798-58-18,8(708)4672701

«Грация» ЖШС, Атырау қаласы, Махамбетов көшесі, 107-а, 2-бөлме, тел.: 32-14-29, 30-65-24, 8701 920 4538.

«ЮрСлужба» ЖШС, Қөкшетау қ., Е. Әуелбеков көшесі,129. Тел.: 8 (7162) 25-77-17,8(747)8097074.

«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қ.,Естай көшесі 40. Тел.: 8 (7182) 32-47-67,32-49-04

Қалиасқаров Нұрлан Нұрғисынулы ЖК, Петропавл қ., К.Сүтішов көшесі,58,30-бөлме,3-қабат. Тел.: 8 (7152) 46-02-57,ұялы тел.: 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59.

ЖК «Бакирова Г.», Шымкент қ., Желтоқсан көшесі, 18. Әділет Департаментінің жанында. Тел.: 8 705 714 55 77.

Михеева Ольга Станиславовна ЖК, Қостанай қ.,Гоголь көшесі,110,ВП 67 (Чехов-Гоголь көш. қиылысы),Тел.: 8-714-2-50-97-07, ұялы тел.: 8-7758847211,8-7053506918.

«Озат-1» ЖШС, Ақтөбе қ.,Алтынсарин көшесі 31. Тел.: 8 (7132) 40-41-05,ұялы тел.: 87774348344 және Ақтау қаласы.

ЖК «SAPA KZ» Атырау қаласы, ұялы тел.: 87781063779, e-mail: zan-at@mail.ru.

«Юридическая фирма «Консультант» ЖШС Орал қ.,Л.Толстой көшесі,28. Тел.: 8 (7112) 50-88-05.

«Реклама» ЖШС, Орал қ., Достық-Дружба даңғылы,182. Тел.: 8 (7112) 50-47-34.

ЖК «Сагидоллина Б.», 1 Теміржол вокзалы, Р.Зорге көшесі 8, «Лина» шаштаразы. ardawka_94@mail.ru, Тел: 87058762218.

«Компания Жете» ЖШС, Талдықорған қ., ш/а, Молодежный 3-үй, 1-п. Тел.: 8(7282) 24-29-66, 87058147221.

ЖК Гавриленко И.И., Қостанай қ.,пр. әл-Фараби 119-үй,407-А бөлме. Тел/факс: 8 (7142) 53-63-21.

«Жас Отау» ЖК Қыдырбаева Н.Н.Қызылорда қ., Әйтеке би көшесі, 27. Тел.: 26-45-89, ұялы тел: 8 (777)402-28-28; 8 (700) 332-24-78

ЖК Тажибаева, Тараз қаласы, Қойкелді көшесі 158 а, ХҚО аумағы. Ұялы тел.: 87017268772, 87054422939.

ЖК Новоселова Лилия, Петропавл қаласы, Қазақстан Конституциясы көшесі, 28-үй, 1-қабат. Тел.: 8(7152) 46-74-77, 8-777-228-64-13.

ЖК «Reklam Service», Тараз қаласы, Төле би көшесі, 73 (ауладан кіру). Тел.: 8(7262)502222, ұялы тел: 87019457336 Татьяна.

ЖК «Выдай», Өскемен қаласы, 60. Тел.: 8(7232) 578414, ұялы тел.: 87772256506.

ӨРТУРЛІ

2. Алматы қаласы МАЭС-ның 30.11.2022 ж. ұйғарымымен «ПМК-7К» ЖШС-не, БСН 051140006767, қатысты оналту рәсімдерін қолдану туралы азаматтық іс қозғалды. Мекенжайы: Алматы қаласы, Афциноа көшесі, 34 үй, тел.: +77017554853.

3. «ОУСА-Ф» ЖШС, БСН 150840015879, жарғылық капиталының 1 848 360 665 (бір миллиард сегіз жүз қырық сегіз миллион үш жүз алпыс мың алты жүз алпыс бес) теңгеге дейін азайған туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап бір ай мерзімнің ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, 050002, Алматы қаласы, Қонаев көшесі, 32 үй, 408 кеңсе.

7. Ескелді аудандық сотында Жетісу облысы, Ескелді ауданы, Қаратал ауылы, Тәуелсіздік көшесі, № 1 үйдің тұрғыны Омарәлі Париданның арзыы бойынша 13.06.1986 жылы ҚХР туылған, ЖСН 860613303500, соңғы тұрғылықты мекенжайы: Жетісу облысы, Ескелді ауданы, Қаратал ауылы, Тәуелсіздік көшесі, №1 үй, Мейрамбекұлы Ынтымақты хабар-ошарсыз кеткен деп тану туралы азаматтық іс қозғалған. Мейрамбекұлы Ынтымақтың мекенжайы туралы мәліметтерді білетін жандардың осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 3 айдың ішінде Жетісу облысы, Ескелді ауданы, Қарабұлақ ауылы, Балпық би көшесі, 110 үйде орналасқан Ескелді аудандық сотына немесе 8(72836) 3-08-48 телефонына хабарласулары сұралады.

8. «Қазақстан» Республикалық Телерадиокорпорациясы» акционерлік қоғамы сату бойынша электрондық аукционын өткізетіні туралы хабарлайды:

1. ГАЗ 2705-242, м/н 879AY02, нарықтық құны 1714560 теңгені құрайды. Ең төменгі құны 1 028 730 теңгені құрайды;

2. SKODA SUPERB B6, м/н 037CX00, нарықтық құны 4670000 теңгені құрайды. Ең төменгі құны 4 100 000 теңгені құрайды

Бағаны төмендетуге арналған аукцион 2022 жылғы 21 желтоқсанда сағат 10.00-ден 17.00-ге дейін веб-порталда өтеді: www.gosreestr.kz.

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: 8(727) 292-43-43,

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru
zanreklama.kz

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

ЖК «Қандыбаева», Газеттерге, журналдарға және сайттарға хабарландыру қабылдау агенттігі: 8(727)327 30 92, тел/факс: 273 47 98, 8 707 895 21 99, 8 701 739 27 83, 8 705 185 75 73 www.gazetysaiy.kz, e-mail: vsegazety@mail.ru Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш.қиылысы, 208 кеңсе.

ЖК «Best Agency», мекенжайы: Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш.қиылысы, 209 кеңсе. Тел/Whatsapp 8 707 280 09 12.

«KAIROС» ЖК, Алматы қаласы, Жібек жолы даңғылы, 55, Пүшкін көшесімен қиылысы, «Алма» СО, 4 қабат, ресепшин, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybaeva@mail.ru. Барлық хабарландыруды What's app бойынша қабылдаймыз.

ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-кеңсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11, 8(702)839-90-86.

Қонжардың соңғы он шақты жылдың бедерінде «қара қазан, сары баланың қамы ғой» деп істемеген ісі, баспаған жері, бармаған тауы қалмады...

Ауылда, баяғы сыры кетіп, кей жері ақтандақтанған қызыл ала «беларусін» безек қақтырып, бір тынбай өне бойы не бітіп, не қоймайтын кеңшардың жұмысымен болып, айналасын апырып-жапырып, әлекедей жаланып жүрген Қонжекең нарық келгенде, қолындағы «барынан» бір-ақ күнде айырылды да қалды. Кеңшардың жұмысы төбеге ұрғандай тоқтап, барлық дүние-мүлкі жекешелендіріліп, талан-таражға түсті. Мұның да тақымындағы қызыл ала тірәктір «бартерге» кетіп тынды. Мұны қойшы, алдындағы малынан айдың-күннің амаында айырылып, қолына шошайтып таяғын ғана ұстап қалған малшыларды қайтерсің!

Қонжар осыған қапаланып үйінде етпеттей бүк түсіп қашаңғы жатсын! Баяғыдағыдай қызыл ала тірәктірін безектетіп отар-отарға отын-су, жем-шөп тасып жүргенінде отбасына науадай құйылып тұратын көлденең табыс та жоқ. Өйтіп-бүйтіп құраған аздаған қорамжасын бір күнде жеп тауыссын ба? Елтеп оны-пұны іске араласып, шайпұлдық бірдеңе таба бастады. Ауылдан ат терлетіп қала базарына

САЯЖ

барып, арба сүйретті, біреулердің жалданып үйін соқты. Көпшілік дәретханасында «билет» қырып аузында да отырды. Байшыкештердің ауласын сыпырып, итін «қыдыртып» та көрді.

Қолына жұғып қалған ешқайсысы жоқ. Дегенмен, қызыл ала тірәктірінің ершігінен түспей, ернінің ұшынан сәлем ұзатып, ешкімге де сабытын салып көрмеген Қонжарға бұл жеңілге түспеді. Бірақ адам басқа салса, неге де болса көңілдеді екен. Бәрін былай жиыстырып тастап, ауылдың біраз жігіттері өздерінше «топ» жасақтап, алыс қалаларға үй соғамыз деп кетіп, айлап-жылдап үй бетін де көрмеді. Сол тұста не ақшаларын түгел ала алмай, не жұмыстары мандымай айдалада ас-сусыз қалған күндері де болды. Сондай-сондайдан ғой, ауылдағы бала-шағам аштан қататын болды-ау деп уайым ойлағандыкі ме, қырықтың жуан отрасына келген Қонжардың бұрынғы мойылдыр қап-қара шашы қазір бормен баяғандай аппақ-ау, аппақ.

Қанша жерден арқа еті – арша, борбай еті – борша болып, қабырғасы қайысып, қара терге түссе еңбектенгенмен, Қонжекеңнің баяғы қызыл ала тірәктірімен тапқан айлығының өзімен қанағанын – қарқ, сағанағын – сарқ қылмаса да отбасы өзіне аузын ашып отыруын қоймады. Қонжар әрі-бері ойлана келе құжынаған көп банктің бірінен несиеге көп ақша қотарып алып, бірер ірі қараның басын құраған. Астына ескі де болса арқыраған жеңіл көлік алып мінді. Сөйтіп, таксисшілікті кәсіп ете бастады. Отбасындағы бес-алты баланың тамағы өскен соң не жорық, тісін қайрап, жанын жалдап жүріп тапқан бұл пұлы да бұйым құрлы болмады. Әлгі бірер ірі қараның өзі солардың ішім-жемінен, киім-кешегінен арталымады, ақыры. Көп қарыз мойнына ілініп қалды. Қонжекең амалсыз әлгі жалғыз «аяқ артарын» да сатуға мәжбүр болған. Банк алдындағы берешегінен бәрібір жуық арада құтылатұғын түрі жоқ-ты...

Басы қатқан Қонжар, ақыры, бір түнде ауылдан қарасын батырып тынды. Бас иесінен айырылу оңай ма? Қатыны, бала-шағасы бірер күн ұлардай шулап, жылап-сықтады. Айтқандайын, жылап-сықтап оқа салған жоқ, Әлдигүл (Қонжекеңнің үйіндегі жеңгеміз ғой) алты-жеті айдан соң полицияға арыздапып жүріп, күйеуінің үстінен «іс» қозғап, «хабарсыз кетті деп танылсын» деген бір жапырақ қағаз алды. Үлкендер жағы «Әй, мына Қонжардың мұнысы несі? Бала-шағасын ұлардай шулатып... жан баласына айтпастан басы ауған жағына қарай қалай кетті» десіп мұның дәненесіне де түсінбей дал. «Өзіміздің де осындай бес-алты «күшігіміз» болса, не істер едік, ә? Өмірден түңілді ме жазған?» десіп, ауылдың үлкен-кішісі түгел атқа қонып,

іздеп, тал-тоғай, өзен-көлдерді түгел сүзіп те шығысты. Бірақ, Қонжардың «өлі» денесі еш жерден табылмады. Одан келер-кетер не қайран бар, әлгі... «хабарсыз кетті» дегеніңнің өзі «өлдің-өштіңмен» бірдей болып тұрған жоқ па? «Құй сен, күй сенбе» мейлі, ендігі жерде «Қонжар Қасымов» деген адам жер бетінде жоқ – «дәкүментте» бәрі де әлдеқашан солай деп жазылып, қатталып қойылды.

Бір жақсы жері... Қонжардың отбасы «асыраушысынан айырылуы» себепті өкіметтен азын-аулақ қаржылай көмек ала бастады. Қонжекеңнің мойнындағы баяғы қарыз-құрызға «күйсін-күйсін» жасалған-ды. Енді ше, бүгінде о дүниеге барып бірдеңе алып келу мүмкін бе, өзі...

Осылай Қонжекеңнің ауылдан біржола қарасын батырғанына екі жылға да қарап қалды. Ауылда одан кейін... жүртты дүрліктірген аса елеулі оқиға бола да қойған жоқ. Тек...осынау Елібай өңіріндегі мыңғыртып мал өсіріп, қағанағы – қарқ, сағанағы – сарқ, бақуатты тірлік кешіп жатқан байшыкештердің – ауылдағы ағайын-туыстарының

САЯЖ

өзіне бір самаурын шәй қайнатып беруге жоқ, пейілі тар «жаңа қазақтардың» алдындағы малын әлдебір «жалғыз аяқты» ұры дүркін-дүркін айдап кетіп, сан соқтырып жатқаны жөніндегі адам сенбестей аңыз-әңгіме болмаса...

Байшыкештер құжынап Елібайға сыймауға айналып бара жатқан есепсіз малын Мойынқұм асырып алып кеткен еді ғой. Әлгіндей қауіптен, бір жағынан ит-құс, бір жағынан «жалғыз аяқты» ұры тиісіп, маза бермеген соң, «пәледен – машайық» дегендей, олар малын Талас бойына, ауыл төңірегіне жакындатып, күзетін де күшейткен көрінеді. Бірқатары естілік танытып, құдайы тамақ таратып, ауыл-аймақтың үлкен-кішісінің бір ай бойы ет пен сорпа-суға мелдектеп, аңғарлаы кіргенін айтсаң ғой! Әсіресе, алты ай қыс, алты ай жаз бойы ел бетін көрмей, жылына еңбегіне айлық есебінен берілетін он шақты қой-ешкіге бола телім-телім болып күнсіп, қарайып мал соңында жүретіндердің құдайы беріп қалды.

Малды-жалды азаматтар әлгі «баукеспенін» (өзі өмірде бар ма, жоқ па – оны жарытып біліп жатқан да ешкім жоқ) соңына бір ай шырақ алып түсіп, «вертолеттен» басқа көліктің бәрін жұмылдырып із кесіп, түк бітіре алмай бекер-босқа шығынданып, «әй, қойшы сол малды, арам өліп те қалады ғой, қалғанына береке берсін» десіп, қолдарын сілтепті де қойыпты. Шеті-шегі жоқ ұланғайыр құм өлкесіне (оны әзірге батылы барып көктей өткен бір пенде жоқ) үрке, үрейлене қарайлаудан әріге бара алмаған. Қарап тұрсаң, Елібай өңіріндегі елу шақты байшыкештің барымтаға түскен қой-ешкісінің ұзынғыр-сы «әй, қойшы соны» дейтіндей емес, үш-төрт мың қаралы. Әрқайсысына шаққанда, отыз-қырық тоқты-торымнан келеді. Ірі қарасын былай қойғанда. Байшыкештер, бірақ, осыдан кейін де қойшыларын аяп, «бұл сорлыларға обал-ау, айына айлығына деп он тоқтыдан неге бермеске, онсыз да ит-құсқа жем болып жатыр» деп пейілдерін кенге салса, неғылдейсің!

Ауылдықтардың да бұл жайдан құлағдар болып, қыбы қанып: «Былайғы жұртқа түк татырмап еңідер, бәлем, сендерге осы керек» десіп, бір жағынан әлгі көзсіз батырдың кім екенін де білгісі келеді, баяғы. Оны, тіпті, ауылдың қарапайым шаруасының малының бір басына да тиіспейтін «халық батырына» да теңеп, кездесе қалса, үйлеріне қондырып, әбден сыйлап жібергілері бар. «Әй, осынының өзі баяғы... біз «өлдіміз» санап қойған Қонжар болып жүрдісеген, бабалары жау түсірген батыр еді шетінен» деп болжам айтқандары да болды. Қонжар жайлы «аныздың» басы ғана еді бұл.

Ауылдағы атышулы шайпау келіншек Шария Әлдигүлмен әлім-берімге келіп

қалғанында, тағы да еске салды оны. Үй арасы жақын, ұл-қыздары да бірге ой-ниетін болған соң, ара-тұра көршілердің киіклжіңі де болып тұрады емес пе? Сондай бір ұрыс-керіс үстінде:

– Байы өлген қатынға ұқсамайсың ғой, өзі. Мінгенің – мәшине, ішкенің – алдында, ішпегенің – артында. Байыңның бар байлығын басып қалдың ба, әлде? – деп Әлдигүлдің шамына тиіп бақты ол.

Шынында да Әлдигүлдің бұл күнде әжептәуір шырланып, ұл-қызы әділ-

бұлыққа жетіп, таңдап мәшине мінгені де, қорасындағы мал басын көбейткені де рас-ты. Ол аздай, ұл-қызына Қонжардың құрдастары жабылып жүріп, ауылдағы ең еңселі үй – қоттедж тұрғызып, ішін дүниеге де сықай толтырған-ды. Ақшаны күреп тауып жатқан өзі ме, ұл-қыздары ма – ол арасын біліп жатқан бір пенде болсайшы! Әлгінде Шарияның мензегені де сол-ды. Ол тіпті қыза келе:

– Қонжар өлсе, өстіп шалқып байыр ма едің! Дос-жар түгілі, жақын туысың да есігіңнен сығаламас. «Мафиясыңдар!» – деп салды.

Соны естіп, Әлдигүл қып-қызыл болып терлеп, не дерге білмей булығып отырды да қалды. Шарияның айтқанының да жаны жоқ емес, бір қарағанда. Қонжардың баяғы, Ақтауда құрылыста бір «бригат» болып бірге істеген жолдастарының барлығы да тұрмыстарын әбден түзеп алған-ды. Қоралары да малға толы. Астыларында – бір-бір мәшине. Шу асаудай орғып тұр шетінен. Айына бір отбасыларымен қоштасып, Қаратөбені бетке ала есік пен төрдей «Зил»-ге мінгесіп, Ақтауға жұмысқа да кетіп бара жатады...

Кішкене ушқынды жел үрсе, одан сайын лаулай түседі емес пе? Шарияның әлгі сөзін ел іліп әкетіп, «ойбай, не дейсің, Қонжар тірі екен, Теренқұмда барымташылықпен айналысады екен, әлі күнге жан баласына із шалдырмай келген «жалғыз аяқты» ұры – сол» деп гулетті де жіберді!

Сол сол-ақ екен, айдың-күннің амаында бірталай малынан айырылып қалған көрмәдік байшыкештерін есік пен төрдей «темір тұлпарларын» ызғытып, Арнасайға жетіп келісті. Солар хабар берді ме, ауылға қызылжағалылар да қаптап кеткен. Байшыкештер ауданнан өздеріне көмекке полиция жасағы келгенін малданып, күдікті деген біраз жігітті түн жарымында ұйқыларынан оятып, тірек пунктіне сүйрелегендей қылып әкеліп, тіпті еліріп кетті. Қариялар жағы олардың мұнысын жаратпай, «НКВД»-нің жасауылдарынан жамансыңдар ғой, түге. Қолымда кірім бар деп, кім көрінгенге беталбаты күйе жаға бергенді қойсаңдар-шы» дегеніне пысықырып та қараған жоқ.

Сол күні әлгі Ақтауда құрылыста істейтін топтың жетекшісі Сарыбек «малы ұрланғандарды» соңына ертіп, әлекедей жаланып жүрген Жармакпен сөзге келісіп қалды. «Мал ашуы – жан ашуы» десек те, Жармактікі жөн болмады. Тірек пунктінің маңында шиландай елдің көзінше Сарыбектің жағасынан ала кетті:

– Уызынан жарымаған тексіз неме, менің малым сен ұрлады екен деп кеміп қалады ғой деймісін. Әр бұтаның түбінде жатыр әне, бықып, – деп.

Сарыбектің дәл сол күңгідей тұлан

тұта ашуланғанын ауылда бұрын-соңды ешкім де көрмеген шығар. Жүзі күреніте қабарып, ызбарланып, күрзідей жұдырығын Жармақтың тұмсығына тақап тұрып:

– Мынаның исін сағынып жүрмісін, әкря. Байлық салыстырарлықтай сен кімнің шікірәсісің? Тауарлы несие деп халыққа бөлінген малдың тең жарымын өзіңнің қорана иіріп алғаныңды айтамы-сын? Әлде ана Кәрікорманға апиын егіп, сатып байыған Баймырзаны мензегенің

бе? Қайсыңның қолың таза? – деп алқымынан ала, мығымдап езгісі келіп кетті-ай. Жармақтың да ығатын түрі жоқ.

– Бандының құйыршығы? – деп салды тісін шықыратыып.

– Құйыршықпын ба, басқамын ба оны көзінді жеткізіп барып айтпаймысың! Қолымда аз-мұз байлық бар екен, демек ауызма келгенді оттай беруіме де болады деп ойлайсың ба?

– Саған барымташылық ата-бабаның қанымен келген...

– Бас жаққа барыспайық, «қызыл деректрі»!

– Құл-құтанның құтыруын, жүдө...

– Әй, саған қашаннан бері шыр біте қалды? Интернеттың қара нанын ұмытайын деген екенсің...

Бір-біріне тағы да тап-тап берісіп, жұдырық сілтесуге айналған екеудің арасына полиция түсіп, шыр-пыр болды да қалды: – Қойсаңдаршы! Жоқтан өззеге ерегісіп... Ешкімді де кінәлағалы жатқанымыз жоқ. Бұл істі жан-жақты зерттейміз әлі.

Жармақ сонда да тыншымай, аузынан боқтық аралас біраз сөзді түйдек-түйдегімен жіберіп, ызбарлана Сарыбекті окты көзімен ата бір қарап қойды. Осылай «жаңа қазақтар» полициямен тізе қоса достарының аузын алып, тықтапқн Қонжардың жайын сұрағыштап, ауылды біраз төңіректеді. Бірақ, қолға ілігер еш ілік таппай, «Зил»-ге мінгескен тату достардың соңынан жансыз салып көріп, осылар шынымен Ақтауға барып жүр ме, жоқ па деп індетте тексерген болды. Алайда, әлгі жансызы құрғыр облыс орталығында олардың ізінен адасып қалып, ауылға салы суға кетіп оралды. Бір емес, бірнеше рет...

Мұны естіп, ауылдағы Қонжар мен оның құрдастарының ата-бабалары баукеспе, барымташы болғанын, кезінде небір сараң байлардың мықтап тұрып сазайын тарттырғанын білетін көне көз, көрі құлақ қариялар «табарсың атаның басы» деп мырс-мырс күлісті де қойды. Осы қарттардың кекесінді күлкілерінің астарында бір «кәкір» бар-ау, сірә...

Байшыкештер дүрлігісіп, әлденеше апта бойы араға жансыз салып, із аңдығанмен, тағы да ештме тындыра алмай, ызадан жарылардай жүздері барт болып ісініп, елге қараға беттері жоқ, жөн-жөніне кетіскен-ді. Осы әңгіме сол күйі ұмытылып та кетер ме еді... Ауылда «Қонжарды (дұрысында аузы-басын сақал-мұрт басқан ақ шашты біреу) достары әйнегі қараңғыланған «Джиппен» түнде үйіне әкеліп қондырыпты» деген әңгіме бұрқ етсін. Сәл кейіндеу сол жұмбақ «Джипті» Теренқұмның пәленбайының шақырымындағы бұрылыстан белгісіз бағытқа, елсіз құла дүзге қарай кеткен жерінен көріп қалған әлдебір жоқ іздеген

арнасайлық азамат та «сүйіншілеп» жетті. Екі жағдайдың бір-біріне өте ұқсастығы, бірін-бірі жоққа да шығармайтыны көңілдеріне сенім ұялатты ма, бұл жолы белгісіз барымташыларға талайдан тісін қайрап жүргендер шешуші қадам жасауға ұйғарды. Әлгі Теренқұмдағы елсізге бастар жол аузы қатан бақылауға алынды. Ауданнан мұздай қаруланған полиция жасағы шақырылды. Ауылдасына тышқақ лағын да қимайтын «жаңа қазақтар» қыруар қаражат жұмсап, ары-бері қатынауы мыңдаған шақырымды қамтитын аумаққа қарулы күзет қойып, екі арада құс ұшырмай әлекке түсті де қалды... Халықтын емес, өздерінің қамы ғой. «Өзім дегендегі өгіз қара күштерін» аяп қалсын ба!

Бұл оқиға Арнасай ауылын тағы да дүр сілкіндірді. Оқиғаның барысын олар да үзбей қадағалаумен болған. «Ойбай, не дейсің, Қонжар бандылық ұйым құрыпты, оның мүшелері баяғы өзімен бірге істеген достары екен. Құмның Керенке деген сулы-нулы татырын (онда адам баласының аяғы жетпеген жерлер баршылық қой. Не деп болады) біраз жыл мекен-тұрақ етіп, мыңғыртып мал (ұрлықы мал да) өсіріп отырыпты. Барымтаға лайық белі мықты, арыны қатты жарау аттарды белдеуден үзбепті. Қорасы да, үй-жайлары да сайлы-ақ, өздері мұздай қаруланған, он шақты танкісі мен зенбірегі де бар екен. Полициялармен бір күн соғысыпты» деген әңгіменің де құлағы қылтып қалды...

Полиция жасағының Теренқұмдағы құпия қонысқа ат сабылтып барғаны рас-ты. Бірақ, отар-отар малдың, барымташылардың тек орнын ғана сипап қалыпты. Өздері тап үстінен түскен, мидай даладағы өртеніп, күлі ғана қалған бірнеше нысанның қора, не үй болғанын ешқайсысы да тап басып айта алмайды...

Рас, Қонжар «ізісіз-түзсіз» ғайып болған күннің ертесіне өзінің осынау ата қонысына сайланып барған-ды. Балабаларының баяғы кездердегі барымташылық кәсібін қайта жаңғыртқаны, әпенділік қой! Оған өзіндей әбжіл де әккі достарының қол ұшын бергені де, аулақта із шалдырмай жүріп, байшыкештердің бірталайын сазға отырғызып кеткені де, малдың жар-тысының ен-танбасын өзгертіп қораларындағы малға қосқаны да, семіртіп, шетінен сойып, етін базарларға апарып сатып, қат-қат ақшасын жамбасқа басқаны да, сонан есебінен тұрмыстарын түзеп алғаны да күндей шындық болатын... Алайда мұны көзбен көріп, қолмен ұстаған ешкім жоқ. Бұл арнасайлықтар үшін аңыз секілді ғана болып қалды. «Нағыз дәл детективі» дерсің өзін! Осының негізінде шытырман оқиғалы кинофильм түсірсе де болатын шығар...

Айтқандай, осы оқиғадан кейін бір ай өтті ме, өтпеді ме – Қонжар аман-сау үйіне келді. Әлдигүл осының құрметіне дүмбірлеген үлкен үйіне ауылдастарын, достарын жиып кішігірім той өткізді. Алғашқыда Қонжекең қоттеджді көріп, «Әлдигүл-ау, мынадай керемет үйді қалай тұрғызғаның!» деп жорта танданған болды. Ал бір қағаберісте аппақ борықтай болып әдемілене түскен келіншегі Қонжарға қылымсы жанасып: «Алты ай бұрын келгеніңнен бірдеме көтерген секілдімін» деп жымиып қойды...

Неге екенін, Қонжекеңнің көз алдына баяғы қызыл ала тірәктірі келді... «Мені қалай көзін қып бартерге бердің?» деп мұңая қарайтындай, құрмыағыр. Қонжардың алқымына өксік тығылды. Сол бір тыныш, бейғам шағын сағынғандай ма, қалай? Ол қызыл ала тірәктірін іздестіріп тауып, әлі күнге дін-аман сақталған болса, ақша дегенің пішен, қаншаға болсын қайта сатып алсам ба екен деп те ойлап қойды...

Беймәлім бір түйсікпен ауылдың байшыкештері «не де болса бар пәле осыдан келді-ау» десіп, өзін бір сүріндірмекке ілік іздеп, әлі азуларын басумен жүргендерін де сезеді. Бірақ, Қонжар үшін дәл қазір қылмыс жасасын, жасамасын – мейлі, түрмелердің есігі тарс жабық қой! Оған сот жүрмейді. Өйткені, оның аты-жөні тірілердің тізімінде жоқ. Әлдеқашан сызылып тасталған. Яғни, «өлік қалған». Өлілердің санатында. Ол өзінің өлі-тірісін де білмейтін жағдайда еді. Өзінің бұрынғы есім-сойын қайта қалпына келтірсем бе, жоқ па деп те екіұдай ойда жүр...

Ахмет БАЙМАХАНБЕТ

ЗАҢ газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы – директор **Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ**

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**

Нөмірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
 ЖАУАПҚЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Астана	Айша Құрманғали 8 707 851 91 13.
Алматы облысы	Нұрбол Әлдібаев 8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы	Жансая Есмағанбетова 8 705 398 62 83.
Атырау облысы	Боранбай Ғалиев 8 775 543 03 80.
Маңғыстау облысы	Жазира Әбіл 8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы	Гүлбану Мақажан 8 701 697 39 86.
Түркістан облысы	Сейітхан Құлмаханбетов 8 707 721 19 59.
	Шадияр Мекенбайұлы 87757335665
Батыс Қазақстан облысы	Нұрлыбек Рахманов 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы, Х.Досмұхамедұлы көшесі 68 «б»-үй.
 Қабылдау бөлмесі: 292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz

E-mail: zankreklamaastana@mail.ru

«Заң газеті» аптасына 2 рет – сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 5527 дана
Апталық таралым 11 054 дана

Тапсырыс №178 Индекс 65921

Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын ZANMEDIA.KZ сайтынан оқи аласыздар.
Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді. Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты та-лап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады. Газетті есепке қою туралы №16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтар-да Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген. Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс: 8 (727) 51-78-27, 8 (727) 51-78-31